

LEADER Hollandse Plassen

Lokale Ontwikkelings- strategie

2023-2027

A photograph of a pair of brown leather boots and a shovel standing in green grass. The shovel is leaning against the boots. The background is a soft-focus green field with some small white flowers.

Maak(t) wat LOS!

Colofon

Uitgave van LEADER Hollandse Plassen

**Redactie en
samenstelling** Bart Soldaat

Ontwerp Janty Design

Druk Drukkerij Holland

Fotomateriaal De redactie heeft haar uiterste best gedaan om te achterhalen of er op de gebruikte foto's auteursrecht rust. Waar dit het geval is, is de naam van de fotograaf bij de betreffende foto vermeld.

Versie 3, juli 2024

Inhoudsopgave

DEEL I BESCHRIJVING VAN DE LOS	4
1. Totstandkoming en status Ontwikkelingsstrategie	4
1.1 Inleiding	4
1.2 Organisatie van het proces	4
1.3 Uitvoering van het proces	4
1.4 Feedback en realisatie	6
1.5 Werving LAG-leden	7
2. Gebied	8
2.1 Begrenzing	8
2.2 Gebiedsbeschrijving	9
2.3 Gebiedsanalyse	11
Krachtenveldanalyse	11
SWOT	13
2.4 Ontwikkelingsbehoeften en prioriteiten	18
3. Strategie	20
3.1 De meerwaarde van LEADER: maak(t) wat los!	20
3.2 Uitgangspunten	21
3.3 Thematische keuzes	21
3.4 Indicatoren, output en outcome	27
4. Activiteitenplan	28
4.1 Uitvoering van projecten	28
4.2 Samenwerking	28
4.3 Aanjaagactiviteiten in het gebied	29
4.4 Deskundigheidsbevordering	29
4.5 Communicatie	30
4.6 Administratie	31
5. Organisatie	32
5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG	32
5.2 Profiel en samenstelling LAG	33
6. Financiering	37
6.1 Begroting	37
6.2 Dekkingsplan	38
DEEL II REGLEMENT	
7. Beheer- en toezichtregeling/ beschrijving van de openstellings- en selectieprocedure	39
7.1 LAG werkwijze	39
7.2 Wijze van openstellen en plafond bepalen	40
7.3 Selectiecriteria en selectieprocedure steunaanvragen	40
7.4 Monitoring	43
7.5 Effectmeting en evaluatie	44
Bijlagen	45

Deel I Beschrijving van de LOS

1. Totstandkoming en status Ontwikkelingsstrategie

1.1 Inleiding

Bottom-up is de kern van LEADER: van, voor en vooral door het gebied. Dit geldt uiteraard ook voor het proces om te komen tot een nieuwe Lokale Ontwikkelingsstrategie. Binnen de beperkingen van tijd en geld is op uiteenlopende manier getracht een zo groot mogelijk aantal gebiedspartijen en een zo groot mogelijk aantal burgers te bereiken en te betrekken. Niet elke activiteit of tool is daarbij even succesvol geweest, maar alles bij elkaar genomen, durven wij de stelling aan dat er sprake is geweest van brede participatie uit alle sectoren van de maatschappij en alle lagen van de bevolking. Daarmee is een goede basis gelegd voor een gedragen plan.

Als 'bijvangst' van het proces, is er ook al een behoorlijke lijst aan initiatieven aangelegd, die de potentie hebben om in een later stadium, bij de uitvoering van de LOS, als aanvraag te kunnen worden ingediend. Het is daarbij wel zaak dat we in overleg met provincie het gebied 'warm houden' in de periode tussen indienen en goedkeuren van deze LOS en de start van de uitvoering.

1.2 Organisatie van het proces

Medio augustus 2022 is door de breed samengestelde initiatiefgroep van gebiedspartijen gestart met het organiseren van het gebiedsproces om te komen tot een LOS en een LAG.

Voor de organisatie van de uitvoering is door Holland Rijnland opdracht verstrekt aan Soldaat Advies, een bureau met meer dan 20 jaar ervaring met LEADER.

De brede initiatiefgroep is omgevormd naar een Stuurgroep, met een grotere bestuurlijke vertegenwoordiging vanuit de gemeenten en een uitbreiding met een vertegenwoordiger namens de Terrein Beherende Organisaties. De Stuurgroep had als taak aan het begin van het traject de marsroute te bepalen, vinger aan de pols te houden met betrekking tot de uitvoering van het gebiedsproces, feedback te geven op de conceptversie van de Lokale Ontwikkelingsstrategie en samen met de aspirant-leden van de Lokale Actie Groep de LOS vast te stellen en aan te bieden aan GS Zuid-Holland.

1.3 Uitvoering van het proces

✧ Communicatie

Er is speciale website opgezet, www.leader-hollandseplassen.org. Op de website was basisinformatie te vinden met uitleg over de LEADER-methode en -aanpak en praktische informatie over bijeenkomsten. Daarnaast werden de inwoners via de website uitgenodigd om mee te doen, mee te denken, mee te praten en mee te schrijven.

Vanaf november 2022 is begonnen met het minimaal een maal per maand versturen van een elektronische nieuwsbrief of nieuwsbericht via Mailchimp aan zo'n 340 adressen.

Ook is gestart met een Facebook pagina en een pagina op LinkedIn.

Verder is ook gebruik gemaakt van de communicatiekanalen van de organisaties van de leden van de Stuurgroep. Op verschillende momenten gedurende de periode december 2022 – april 2023 zijn ook persberichten gestuurd naar een uitvoerige lijst aan lokale en regionale media en vakpers in combinatie met het geven van interviews.

✧ **Deskresearch**

Dat er een veelheid aan gebiedsopgaven is, wordt ook duidelijk uit de onafzienbare stroom aan beleidsdocumenten, wetenschappelijke studies, persaandacht en opiniestukken. Het gaat hierbij in eerste instantie om Europese, nationale, provinciale en gemeentelijk beleidsdocumenten, die direct raken aan het NSP in het algemeen en LEADER: klimaat, biodiversiteit, waterkwaliteit, energie, bodemdaling, toekomst landbouw, duurzaam ruimtegebruik, verduurzaming van de economie en samenleving, stedelijke druk, algemeen maatschappelijke, economische en technologische ontwikkelingen.

✧ **Gebiedsbijeenkomsten**

Er zijn in periode december 2022–april 2023 vier gebiedsbijeenkomsten georganiseerd. Tijdens de startbijeenkomst op 8 december is een start gemaakt met de SWOT-analyse en met het identificeren van thema's. Hierop is in twee thematische bijeenkomsten op voortgebouwd. Tijdens de bijeenkomst op 9 februari stond het thema Regiomarketing centraal onder het motto 'be good & sell it!' Tijdens de bijeenkomst is met elkaar nagedacht over wie we zijn, waar we voor staan, wat de kernkwaliteiten van het gebied zijn en wat we naar stedelingen en andere bezoekers te bieden hebben aan producten, diensten en voorzieningen. Op basis van deze gebiedsidentiteit, is, voortbouwend op de input uit de startbijeenkomst, een verdiepingsslag gepleegd met de SWOT-analyse. Aansluitend zijn de bouwstenen benoemd om te komen tot een gezamenlijke marketingstrategie, waarbij aangehaakt kan worden op verschillende initiatieven en organisaties die op deelterreinen al met dit thema actief zijn, zoals het Ondernemersplatform Hollandse Plassen, de Stichting Groene Hart Verbinders en de Coöperatie Groene Hart Streekproducten.

De 3e bijeenkomst op 9 maart stond in het teken van een andere pijler onder de LEADER-methode: innovatie. Wederom voortbordurend op de uitkomsten van de SWOT-analyses uit de eerste twee bijeenkomsten, zijn rond drie thema's innovatietafels gehouden: 1) biobased economy, 2) landbouw & voeding en 3) herbestemming van Vrijstaande Agrarische Bedrijfsgebouwen. De bijeenkomst leverde veel ideeën op, die een nadere uitwerking vereisen. In veel gevallen gaat het daarbij om het verder uitwerken van het idee, het doen van onderzoek, het uitvoeren van experimenten, het vinden van geschikte partners en het ontwikkelen van business cases.

Op 17 april is de 4e en laatste gebiedsbijeenkomst gehouden. Deze bijeenkomst werd georganiseerd in samenwerking met de Lokale Actie Groep Holland Rijnland als zogenaamd Stop&Go event.

Het eerste deel van het programma stond in het teken van de afsluiting van het LEADER programma Holland Rijnland. Het tweede deel van het event stond in het teken van het nieuwe programma: de conceptversie van de Lokale Ontwikkelingsstrategie werd gepresenteerd en met de deelnemers besproken. Verder kregen de kandidaat LAG-leden de gelegenheid om zich te presenteren;

✧ **Gebiedsestafette**

Het idee hierbij was dat bewoners elkaar interviewen over de toekomst van hun streek. Nadat ze zijn geïnterviewd, pakken ze het stokje over en gaan een andere streekbewoner interviewen. Die pakt daarna het stokje weer over, enz.. De gebiedsestafette is zo een van de manieren om inwoners de gelegenheid te geven hun ideeën en wensen naar voren te brengen. De interviewers legden het interview vast op schrift aan de hand van het uitgereikte format en stuurden dit op naar de projectleider. Ook was het mogelijk om het enquêteformulier in te vullen op de eigen telefoon, tablet of laptop via <https://ap.lc/Q3rbY>;

✧ Polls en peilingen

Via de social media kanalen zijn regelmatig polls georganiseerd om over specifieke onderwerpen de mening te peilen en om te achterhalen welke thema's de inwoners bezighoudt als het gaat om de toekomst van het gebied.

In februari en maart is ook nog een gebiedsbrede enquête georganiseerd, <https://dashboard.enquetetools.nl/enq/27725bf43e63c4>. Via de eigen kanalen en middels berichten in de lokale en regionale media is hiervoor aandacht gevraagd.

✧ Informatie uit initiatieven van derden

- Resultaten Gebiedsgerichte aanpak Nieuwkoopse Plassen
- Peilingen gemeente Alphen aan den Rijn in kader Duurzaamheidsagenda 2030, Economische Agenda 2030 en Omgevingsvisie Buitengebied
- G1000 Zuid-Holland Burgerraad. In de periode januari – maart is door de Stichting G1000 in opdracht van PS Zuid-Holland een burgerparticipatieproces georganiseerd rond drie thema's: 1) Wonen, 2) Toekomst van het platteland en 3) Leefbaarheid, Verkeer en Vervoer. Enkele honderden burgers hebben meegedaan aan het ontwikkelen van ideeën en voorstellen.

- Groene Hart Debat. Deze werd op 3 maart 2023 georganiseerd door de Natuur- en Milieu-federatie Zuid-Holland. De petitie Red het Groene Hart vormde de basis voor het debat. De petitie is door meer dan 4.000 mensen ondertekend.

1.4 Feedback en realisatie

De input uit de desk research, de gebiedsbijeenkomsten, de polls, peilingen en interviews is door een klein schrijf-team verwerkt tot een conceptversie van de Lokale Ontwikkelingsstrategie. In de loop van maart is op verschillende momenten aan verschillende groepen om feedback gevraagd op (onderdelen van) de Lokale Ontwikkelingsstrategie. Zo zijn alle inwoners zijn via een 'open source' aanpak in de gelegenheid gesteld om via de website direct te reageren op conceptversies van specifieke hoofdstukken, suggesties te doen voor aanvullingen of zelf met tekstvoorstellen te komen. Via onze mediakanalen zijn de inwoners er op geattendeerd als er weer een nieuw gedeelte gepubliceerd was.

Op 23 en 28 maart zijn nog twee online inspraaksessies georganiseerd waarin inwoners konden reageren op de conceptversie van de LOS. Inwoners konden overigens ook per e-mail reageren.

Verder zijn conceptversies rechtstreeks voor commentaar voorgelegd aan de groep van relevante gebiedspartijen. Ook zijn conceptversies van de meest relevante hoofdstukken ambtelijk voorgelegd aan de provincie Zuid-Holland.

De feedback is verwerkt tot een eindconcept. Deze is 29 maart door de leden van de Stuurgroep besproken en goedgekeurd. De Stuurgroep heeft vervolgens de LOS aangeboden aan het bestuur van het Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland. Het Samenwerkingsorgaan heeft als penvoerder en opdrachtgever gefungeerd en zal ook fungeren als wettelijk vertegenwoordiger en penvoerder namen de Lokale Actie Groep LEADER Hollandse Plassen.

Op 20 april heeft het Dagelijks Bestuur van Holland Rijnland met instemming kennis genomen van de LOS en de voorgestelde invulling van de LAG.

1.5 Werving LAG-leden

Voor de invulling van het profiel en de daadwerkelijke samenstelling van de Lokale Actie Groep wordt verwezen naar paragraaf 5.2. Hier gaan we alleen in op het proces om te komen tot een lijst van kandidaat-LAG leden.

Al aan het begin van het gebiedsproces meldden een aantal kandidaten zich min of meer spontaan. Het ging hierbij om leden van de Lokale Actie Groep Holland Rijnland en de Lokale Actie Groep Polders met Waarden. Een aantal leden van deze LAGs gaven aan geen kandidaat meer te willen zijn in de nieuwe periode, maar hebben wel andere kandidaten aangedragen.

Vooruitlopend op de vergadering van de Stuurgroep op 29 maart is een voorstel voorgelegd over de invulling van de LAG en het gewenste profiel van de LAG-leden.

Op basis hiervan is begin maart met de daadwerkelijke werving gestart. Organisaties, waarvan de Stuurgroep graag zag dat zij een vertegenwoordiger in de LAG afvaardigen, zijn formeel gevraagd een kandidaat voor te dragen, rekening houdend met de in het profiel opgenomen punten.

Verder is een openbare oproep geplaatst in de lokale en regionale media en via de eigen communicatiekanalen (website, nieuwsbrief, Facebook, LinkedIn). Er is hierbij extra aandacht besteed aan het bereiken van jongeren/jong volwassenen, aangezien deze vaak ondervertegenwoordigd zijn in Lokale Actie Groepen. De lijst met vanuit de organisaties voorgedragen kandidaten en uit de openbare oproep aangemelde kandidaten is vervolgens op 29 maart 2023 ter goedkeuring voorgelegd aan de Stuurgroep.

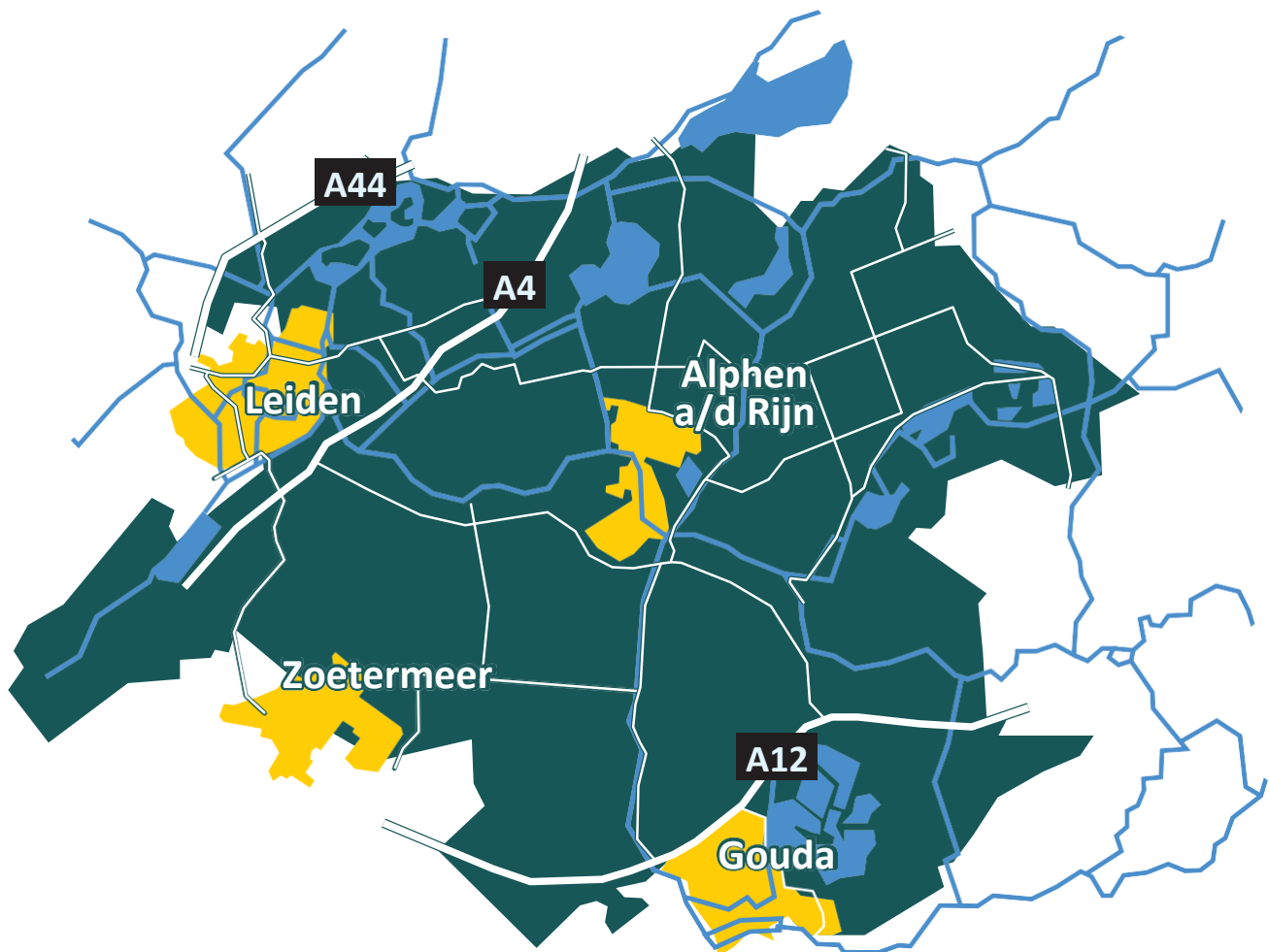
Organisatie van het gebiedsproces

2. Het gebied

2.1 Begrenzing

Het LEADER-gebied omvat het grondgebied van de gemeente Nieuwkoop inclusief alle kernen, de gemeente Kaag en Braassem inclusief alle kernen, de gemeente Teylingen zover gelegen ten oosten van de N44, de gemeente Alphen aan den Rijn, inclusief alle kernen met uitzondering van de kern Alphen aan den Rijn, de gemeente Leiderdorp, de gemeente Zoeterwoude, de gemeente Bodegraven Reeuwijk en de gemeente Waddinxveen. Wat betreft de gemeente Zoetermeer gaat het om het deel van de Nieuwe Driemanspolder dat valt onder Zoetermeer, het zuidelijk deel van de Zoetermeerse Meerpolder en het gebied rondom de Noord Aa. Tenslotte vallen van de gemeente Leidschendam–Voorburg de volgende delen binnen het werkgebied: het gedeelte ten oosten van de A4 (Wilsveen, Stompwijk) en verder de Leidschendammerhout, de Vogelplas Starrevaart en Vlietland, waarbij de grens wordt gevormd door de Vliet (ook wel Rijn–Schiekanaal genoemd).

Dit gebied is enerzijds groter dan binnen de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) Nieuwkoopse Plassen en anderzijds kleiner, omdat het deel dat valt onder de provincie Utrecht niet tot het LEADER gebied gaat horen. De verwachting is dat ook in dit deel van de provincie Utrecht er weer een LEADER-gebied actief gaat worden. Hiermee kan een samenwerking worden aangegaan.

Aan de zuidkant grenst het gebied aan het nieuw te vormen LEADER-gebied Krimpenerwaard. Ook hier spelen vergelijkbare gebiedsopgaven, waardoor samenwerking met dit gebied ook voor de hand ligt.

Verder wordt het gebied aan de zuid- en westkant omzoomd door stedelijke concentraties (Gouda, Zoetermeer, Den Haag, Leidschendam-Voorburg en de Leidse regio). Vliegveld Schiphol bevindt zich op steenworp afstand. De totale bevolkingsomvang van het gebied bedraagt ruim 195.000 inwoners. In bijlage 2 is de verdeling per gemeente en per kern aangegeven.

Er liggen verschillende redenen ten grondslag aan deze afbakening:

- Het gebied kent eenzelfde ontwikkelingsgeschiedenis (ontvening). Hierdoor is het typische landschap ontstaan van veenweidegebieden, plassen en droogmakerijen (zie ook paragraaf 2.2.);
- Er ligt voor het stikstofgevoelige N2000 gebied Nieuwkoopse Plassen een zeer grote opgave om de stikstofuitstoot tussen nu en 2030 terug te dringen. Maar ook voor de andere veenweidegebieden in de regio ligt er een forse opgave. Met andere woorden: de hele agrarische sector in de regio zal de komende jaren een transitie door moeten maken richting vormen van kringlooplandbouw, natuur-inclusieve landbouw en multifunctionele landbouw;
- Er wordt in de regio al op verschillende manieren en in uiteenlopende verbanden samengewerkt: Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland, Samenwerkingsorgaan Midden-Holland, Rijn- en Veenstreek beraad, Groene Hart werkt!, agrarische collectieven, Ondernemersplatform Hollandse Plassen;
- De regio vormt een belangrijk uitloop- en recreatiegebied voor de in- en omliggende steden;
- Door een groter gebied te begrenzen waar de LEADER aanpak wordt ingezet, ontstaat een breder platform waarbinnen oplossingsrichtingen voor de transitie naar een duurzame, natuurinclusieve en toekomstbestendige landbouw, een leefbare en aantrekkelijke regio en een vitale plattelandseconomie gedeeld kunnen worden en in breder verband georganiseerd kunnen worden.

Voor LEADER kan worden afgeweken van de definitie van platteland. Onder lokale ontwikkelingsstrategieën die gericht zijn op de ontwikkeling van het platteland via de versteviging van stad-land relaties kunnen ook projecten worden uitgevoerd in stedelijk gebied. Hiermee komen ook projecten in aanmerking voor steun via LEADER die uitgevoerd worden in kernen boven de 30.000 inwoners. In het geval van Hollandse Plassen gaat het hierbij om de stedelijke gebieden van de gemeenten Leiden, Alphen aan den Rijn, Leidschendam-Voorburg, Zoetermeer en Gouda.

2.2 Gebiedsbeschrijving

De 11de eeuw is de start van de Grote Ontginning van het Groene Hart. Een reden hiervoor is onder meer de bevolkingsgroei. Er is dus meer landbouwgrond nodig, maar er is ook meer arbeidskracht beschikbaar. De graaf van Holland en de bisschop van Utrecht sluiten overeenkomsten ofwel copen met kolonisten om systematisch land te veroveren op het ruige veen. We vinden dit terug in de naamgeving van meerdere plaatsen in Hollandse Plassen, zoals Boskoop, Nieuwkoop en Vriezekoop. De kolonisten worden eigenaar én vrije boer.

Om de wildernis op grote schaal te ontginnen is een goede samenwerking nodig. Men begint bij een hoger gelegen stroomrug bij een rivier(tje). Daar op de kop van de ontginning wordt een boerderijtje neergezet: het begin van de kenmerkende boerderijenlinten. Vandaaruit graven de pioniers evenwijdige sloten langs lange rechthoekige stroken grond voor de afwatering, de zogenaamde strek- of slagenverkaveling en is in verschillende veenweidegebieden nog altijd goed bewaard. De boeren houden op deze ontginningen een gemengd bedrijf. Er worden vooral graan en rogge geteeld, koeien en schapevrouwen zorgen voor bemesting. Tegen 1300 is de Grote Ontginning voltooid.

De waterhuishouding heeft echter gevolgen: de veenbodem daalt. Een stelsel van dijken moet uitkomst bieden. In de 15de eeuw begint de windwatermolen, die water uitslaat op de boezem, aan zijn opmars en er worden polders gesticht. De molens zijn nu beeldbepalende elementen. Ondanks alle maatregelen raakt het land na 1350 steeds minder geschikt voor de akkerbouw en is uiteindelijk alleen nog bruikbaar voor veeteelt, voor wei- en hooiland. De natste gedeelten worden gebruikt als hooilanden ofwel ma- den. De namen Hoogmade en Alkemade herinneren hieraan. Het veenweidegebied zoals wij dat kennen, is dus in de late middeleeuwen geboren. In die tijd begint ook de verstedelijking. Langs de dijklinten zijn ontginningsnederzettingen (ambachten) ontstaan, marktdorpen en havenplaatsjes, de huidige dorpskernen. Die lintbebouwing is nog altijd gezichtsbepalend. Het is het begin van de wisselwerking tussen stad en land. Leiden en Gouda met hun markten vormen een belangrijk afzetgebied. Daar kunnen de boeren hun producten kwijt. Met de groei van de welvaart en de toenemende vraag naar boter en kaas specialiseren ze zich in de melkveehouderij.

Een tweede ontwikkeling in het waterbeheer heeft te maken met het dichtslibben van de Oude Rijn bij Katwijk in de 12de eeuw, met overstromingen als gevolg. Vijftien ambachten verbreden gezamenlijk de veenrivier de Zijl, leggen de Doeswetering aan op de Kromme Does en graven de Heimanswetering/Woudwetering om overtollig water af te voeren naar het noorden. Uit dit samenwerkingsverband ontstaat het Hoogheemraadschap van Rijnland (grafelijk charter 1255).

Sinds de 16de eeuw volgen nieuwe ingrepen in het landschap. De groei van de steden en de vele brandstof die nodig is om de opkomende economie in de 17de eeuw draaiend te houden, blijken interessant. Het steken van turf is lucratief op het steeds drassiger land. Van kleinschalige huisvluit in veendorpen groeit de turfwinning uit tot een grootschalige inkomstenbron van stedelijke eigenaren.

Als alle turf boven water is afgestoken, begint men ook de turf onder water te winnen door deze op te baggeren. Het natte veen wordt te drogen gelegd op legakkers. Als deze door weer en wind doorbreken en oevers afkalven, ontstaan steeds grotere plassen, zoals de nog bestaande Geerpolder- en Langerarse Plassen, de Nieuwkoopse Plassen en de Reeuwijkse Plassen. Hier is de verkavelingsstructuur van de Grote Ontginning zichtbaar.

De droogmakerijen, waarop akkerbouw mogelijk is vanwege de vruchtbare kleibodem die vrij komt, bieden een oplossing voor het gebrek aan voedsel en land. Ze liggen ver onder maaiveld, zoals de Vierambachtspolder (Kaag en Braassem) en de Drooggemaakte Geer- en Kleine Blankaardpolder (Stompwijk-Zoeterwoude). Bij de Hazerswoudsche Droogmakerij (Hazerswoude-Benthuisen) liggen de kernen Hazerswoude-Dorp en Westeinde op niet afgegraven veen, meters boven de kom van de droogmakerij (steilrand). Soms is er een molengang van meerdere molens nodig om trapsgewijs het gebied te draineren, zoals de molenviergang bij Aarlanderveen (5,4 meter onder NAP).

Een bijzondere plek in de geschiedenis van het veengebied wordt ingenomen door Boskoop met omgeving. Omringd door droogmakerijen is dit een ontginning die bewust nooit grootschalig is uitgeveend. Het gebied wordt in 1222 eigendom van de abdij van Rijnsburg. De abdis besluit de vruchtbare grond te gebruiken voor het telen van vruchtbomen. Boskoop wordt een centrum van boomkwekerijen. Vanaf de 15de eeuw worden ook sierheesters gekweekt. In de 19de eeuw komt de export op gang, in de 20ste eeuw is door schaalvergroting en pot- en containerteelt een verandering van het landschap ingezet, maar nog altijd in een fijnmazig slotenpatroon met vele draaibruggetjes. Tot het erfgoed van Boskoop behoren ook de houtakkers, de schouwen en de hefbrug (ook een in Waddinxveen).

Het hele beoogde LEADER-gebied wordt doorsneden door rivieren, watergangen, weteringen en sloten, die verschillende plassen met elkaar verbinden. In een cirkel van west naar oost: de Klinkenbergerplas (Oegstgeest) bij Warmond, de Kagerplassen en het Braassemermeer (Kaag en Braassem), de Geerpolderplas, de Langerarse Plassen en de Nieuwkoopse Plassen (Nieuwkoop), de Reeuwijkse Plassen (Bodegraven-Reeuwijk), de plas bij 't Weegje (Waddinxveen), de Zoetermeerse Plas (Zoetermeer), langs de A4 Vogelplas Starrevaart en Vlietland (Leidschendam Voorburg) en tot slot de Zegerplas (Alphen aan den Rijn). Het plassengebied is in het noorden verbonden met de Westeinder Plassen. In het oosten is er een vaarverbinding tussen de Nieuwkoopse Plassen met zowel de Vinkeveense Plassen als Woerden.

Een groot deel van de plassen wordt gebruikt voor waterrecreatie. Enkele plassen of delen ervan zijn beschermd natuurgebied, waaronder de Vogelplas Starrevaart (Leidschendam Voorburg).

Twee (onderdelen van) plassen zijn Natura 2000-gebieden. Dit zijn Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (Bodegraven-Reeuwijk) en de Nieuwkoopse Plassen met De Haack (Nieuwkoop). Een derde Natura 2000-gebied is De Wilck bij Hazerswoude (Alphen aan den Rijn), een aantrekkelijk veenweidegebied voor vogels. De Wilck is een belangrijke reden voor de ondertunneling van de Hogesnelheidslijn (HSL) 20 jaar geleden. Van oudsher is het veenweidelandschap van groot belang voor weidevogels. Het boerenervgroen met geriefhoutbosjes, boomgaarden, knotwilgen, leilinden en bomen rond de boerderij biedt onderdak aan vele boerenlandvogels.

Het LEADER-gebied wordt doorsneden door drie Erfgoedlijnen van de provincie Zuid-Holland: Limes, Trekvaarten en Oude Hollandse Waterlinie. Ze vertellen een kenmerkend verhaal uit de geschiedenis van Zuid-Holland, hebben een groot recreatief en toeristisch potentieel en kunnen worden ingezet als marketinginstrument. De Limes is de Romeinse rijksgrens die langs de Oude Rijn loopt en inmiddels Werelderfgoed (Nedergermaanse Limes). De Limes wordt aan de westkant doorsneden door erfgoedlijn Trekvaarten. Deze volgt de Vliet, in de 17de eeuw in gebruik genomen als Delftse trekvaart tussen Delft, Den Haag en Leiden, en nu lopend langs de plas Vlietland. Aan de oostkant wordt de

Limes doorsneden door erfgoedlijn Oude Hollandse Waterlinie. Ten oosten van Bodegraven ligt Fort Wierickerschans, dat deel uitmaakt van deze verdedigingslinie tussen IJsselmeer en Lek, die Holland in de 17de en 18de eeuw moest beschermen; nu een icoon in het landschap en een middelpunt van fiets- en vaarroutes.

Na WO II is er in een versnellend tempo sprake van verstedelijking, vooral langs de oevers van de Oude Rijn. Leiden en de omliggende steden en dorpen groeien aan elkaar, Alphen aan den Rijn wordt een echte stad, dorpskernen krijgen nieuwbouwwijken. Het platteland ertussen blijft groen en agrarisch, maar wordt doorsneden door nieuwe wegen, krimpt en ondergaat een industriële revolutie: er worden zware landbouwmachines ingezet. Schaalvergroting, ruilverkaveling, modernisering en een lage waterstand hebben impact op het veenweidelandschap en de biodiversiteit. Er is sprake van bodemdaling, oxidatie van het veen en CO₂-uitstoot. De boerennatuur met weidevogels heeft het zwaar, evenals aangrenzende natuurgebieden. Steeds meer agrariërs en andere plattelandsondernemers spelen in op de toenemende vraag naar recreatieve voorzieningen of andere diensten dicht bij de steden. Het aantal biologische boeren/ kringloopboeren neemt toe, evenals de kennis op het gebied van innovatie. Ook is er weer interesse voor het houden van 'vergeten' runderrassen, zoals de blaarkop en de lakenvelder.

Voor de droogmakerijen geldt eveneens schaalvergroting en mechanisatie. Ze zijn veelal in gebruik voor akkerbouw. Er zijn clusters glastuinbouw in Roelofarendsveen en Nieuwkoop.

2.3 Gebiedsanalyse

Krachtenveld analyse

Algemene trends en ontwikkelingen

We leven in een welvarend land. In de Numbeo Quality of Life Index 2023 is Nederland bovenaan geëindigd, nog voor de geijkte kandidaten, zoals Noorwegen en Zwitserland. Toch is er reden tot zorg. Uit de CBS regionale monitor Brede Welvaart blijkt dat op de langere termijn de ontwikkeling van de brede welvaart onder druk staat, vooral in gemeenten in Zuid- en Noord-Holland. Uit een recent onderzoek van de Rabobank (2022) onder 10.000 Nederlanders bleek dat het overgrote deel van de bevolking vindt dat het met de brede welvaart de verkeerde kant opgaat. Dit geldt nog sterker voor mensen die op het platteland wonen.

De bevolkingsdichtheid leidt er verder toe dat Zuid-Holland ten opzichte van andere provincies het minste areaal groen per inwoner heeft. Dit in de wetenschap dat Nederland er de komende 13 jaar er zo'n 1,3 miljoen inwoners bij krijgt en dat gaan we vooral merken in de stedelijke gebieden: 70 procent van de groei vindt plaats in de gemeenten met meer dan 100.000 inwoners. In onze regio zijn dat met name de gemeenten Waddinxveen en Alphen aan den Rijn.

Maar ook in kleinere, plattelandsgemeenten in ons gebied, Nieuwkoop, Kaag en Braasem en Zoeterwoude, zal er sprake zijn van een relatief grote toename van de bevolking en woningen. Hierbij horen ook de benodigde infrastructuur, maatschappelijke voorzieningen zoals winkels en scholen, maar ook bedrijventerreinen en voorzieningen voor de opwekking van duurzame energie. Dit zal de toch al grote druk op de ruimte in het landelijke gebied nog verder versterken.

Grote delen in West-Nederland zijn ontwaterd om landbouw mogelijk te maken. De bodemdaling, die daar het gevolg van is, leidt tot schade aan funderingen, waardoor huizen verzakken. Het Planbureau voor de Leefomgeving becijferde in 2016 dat de schade aan gebouwen en infrastructuur in 2050 kan oplopen tot 22 miljard euro. Verhogen van het grondwaterpeil ligt voor de hand, ook om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en voor het langer vasthouden van zoetwatervoorraden. Maar het verhogen van het grondwaterpeil in gebieden heeft ook nadelige gevolgen voor boeren. Op drassige gronden kunnen zij geen vee houden en zakken tractoren weg.

Behalve bodemdaling moet ook gekeken worden naar de bodemkwaliteit. Het gaat hierbij enerzijds om het verminderen van de milieubelasting van de bodem door de uitstoot uit land- en tuinbouw, industrie en verkeer, en anderzijds om het vergroten van de bodemvruchtbaarheid en de bodembiodiversiteit.

Door klimaatverandering en zeespiegelstijging loopt 14 procent van het Nederlands grondgebied kans te verzilten: met name het Waddengebied, de Zeeuwse eilanden, de kustgebieden en polders in het westen.

Een andere zorgwekkende trend is de afname van de biodiversiteit, zowel fauna als flora. Een graadmeter voor biodiversiteit is de Mean Species Abundance. Deze is in Nederland in de laatste eeuw afgenomen van 40% naar 15%, veruit

het laagste percentage in de hele EU (het Europese gemiddelde is 40%). De laatste jaren lijkt de afname vertraagd te worden door inspanningen om het areaal natuur te vergroten en inzet op agrarisch natuurbeheer. Niettemin gaat het nergens in Europa zo slecht met de biodiversiteit als in Nederland; een derde van de Nederlandse soorten wordt met uitsterven bedreigd. Dit geldt met name voor de weidevogels, zoals de Kievit en de grutto. In onze regio bevinden zich nog belangrijke broedgebieden. Ook met de bijenpopulaties gaat het niet goed: de helft van de soorten wordt in zekere mate met uitsterven bedreigd.

Door bevolkingsgroei neemt de vraag naar recreatiemogelijkheden verder toe. Ook verandert de vraag. Door de coronapandemie hebben we de buitenruimte herontdekt en is de behoefte om buiten te recreëren en te sporten toegenomen. Op elektrische fietsen neemt onze actieradius flink toe. Ook hebben we te maken met vergrijzing, waardoor de recreatiebehoefte verandert. Toeristen bezoeken Zuid-Holland ook graag en gebruiken dezelfde recreatieve bestemmingen, gebieden en routes. De prognose is dat dit nog verder toeneemt. Water vormt een belangrijke en kenmerkende bron van vrijetijdsbesteding: de Hollandse Plassen en recreatievaarwegen vormen samen een van de meest samenhangende watersportgebieden van het land en het grootste in de Randstad. Echter, in vergelijking met andere toeristische gebieden binnen Nederland blijft het aantal overnachtingen in de regio nog wel ver achter en daarmee ook het potentieel aan bestedingen.

In de land- en tuinbouwsectoren zien we al jaren een afname van het aantal bedrijven met 2 à 3% per jaar. Elke 25 jaar halveert het aantal bedrijven. Zo'n 60% van de bedrijven heeft geen opvolger. In combinatie met de opgaven waar de landbouw de komende jaren voor staat, is de verwachting dat het tempo waarmee het aantal bedrijven afneemt zal toenemen. Hierdoor komt ook het beheer van het landelijk gebied verder onder druk te staan. Zo'n 30 procent van de Nederlandse boeren en tuinders wordt geschaard onder de multifunctionele landbouwbedrijven. De landelijke omzet van multifunctionele landbouw wordt in 2020 geschat op 1.015 miljoen euro, een toename van 130 miljoen euro ten opzichte van 2018. Er zijn grote verschillen tussen de verschillende neventakken. Boerderijverkoop is met 370 miljoen euro omzet per jaar de grootste activiteit, gevolgd door zorglandbouw (315 miljoen euro) en recreatie (138 miljoen euro). De agrarische kinderopvang realiseert 115 miljoen euro omzet, agrarisch natuurbeheer 78 miljoen euro en boerderijeducatie 0,1 miljoen euro.

Ontwikkelingen in beleid

Op internationaal niveau vertegenwoordigen de 17 SDG-doelen en 169 targets een uitgebreid kader, waar alle landen die aangesloten zijn bij de VN zich aan hebben gecommitteerd. Deadline: 2030.

In 2015 is in Parijs afgesproken om de opwarming van de aarde in 2050 te beperken tot 2 graden en zo mogelijk tot 1,5 graden.

Andere belangrijke, vaak van internationale doelen afgeleide, beleidskaders worden vastgesteld op Europees niveau: in de afgelopen jaren zijn afspraken gemaakt met SMART-geformuleerde targets en harde tijdlijnen met betrekking tot klimaat, energie, biodiversiteit, kwaliteit van bodem, lucht en water, de verduurzaming van de land- en tuinbouw en de transitie naar een circulaire economie. Zo moet o.a. in 2030 de CO₂-uitstoot met tenminste 55% terug zijn gebracht ten opzichte van 1990 en zijn onze economieën in 2050 volledig circulair.

Met name de agrarische sector bevindt zich in het brandpunt van al deze beleidsvelden, als mede-veroorzaker van de problemen, maar ook als slachtoffer van de effecten van deze problemen of als de sector die fors moet gaan bijdragen aan de oplossingen. Zo is in de 'Farm-to-Fork' strategie, onderdeel van de Europese Green Deal, opgenomen dat het gebruik van pesticiden in 10 jaar met de helft moet zijn teruggebracht, moet het gebruik van meststoffen in 10 jaar met tenminste 20% worden teruggedrongen en mogen veehouderbedrijven minder methaan uitstoten. Recentelijk is de sector ook geconfronteerd met het in fasen afschaffen van de uitzonderingspositie (derogatie) met betrekking tot de hoeveelheid stikstof uit dierlijke mest die per hectare mag worden aangewend. Voor gronden die liggen in Natura2000 of grondwaterbeschermingsgebieden is de derogatie inmiddels al afgeschaft. Dit zal voor veel bedrijven op korte termijn leiden tot de noodzaak om een deel van de mest af te voeren tegen naar verwachting hoge kosten. Om toch de ruwvoerproductie op peil te houden zullen zij extra kosten moeten maken voor de aanschaf van extra kunstmest.

Door de uitspraak van de Raad van State in maart 2019 is Nederland genoodzaakt om het ingezette stikstofbeleid (PAS) over een geheel andere boeg te gooien om aan de Europese verplichtingen te voldoen in het kader van de Habitat- en Vogelrichtlijn voor wat betreft de voor stikstofgevoelige Natura2000 gebieden. In onze regio speelt deze

problematiek het meest indringend in en om het Natura2000 gebied Nieuwkoopse Plassen en De Haeck. Maar ook in andere delen van de regio staat de veehouderijsector voor een immense opgave om de stikstofuitstoot de komende jaren fors te reduceren. Op basis van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) zijn nu de provincies aan zet om voor 1 juli 2023 gebiedsplannen op te stellen. De provincie Zuid-Holland werkt, samen met alle relevante gebieds-partijen, nu drie regionale plannen uit, waarvan een voor de veenweiden.

Vooruitlopend hierop was de provincie in vier gebieden, waaronder de Nieuwkoopse Plassen, al gestart met een Gebiedsgerichte Aanpak (GGA). Doel is om in gesprek met de boeren te komen tot toekomstperspectieven. Begin 2021 is het adaptieve Plan van Aanpak opgesteld gericht op het proces van de gebiedsgerichte aanpak Nieuwkoopse Plassen vastgesteld. De inzet is om enerzijds vanuit ambities van individuele ondernemers en anderzijds vanuit de opgaven van de overheden te werken aan gebiedsontwikkeling, met als centrale vraag: "Wat kan wel?" Een aantal boeren die zich binnen 1 kilometer van de Nieuwkoopse Plassen bevinden, is inmiddels een stikstofcoöperatie gestart. Zij hebben uitgebreide plannen gepresenteerd om met eigen creatieve initiatieven te komen om het stikstofprobleem aan te pakken.

Behalve stikstof worden binnen het NPLG ook andere doelen op het gebied van natuur, water en klimaat in samenhang met de stikstofproblematiek aangepakt.

Zo vraagt ook de klimaatverandering steeds indringender de aandacht in combinatie met de energietransitie. Voor onze regio heeft dit een dubbele betekenis: door het voortdurend aanpassen van het waterpeil in de veenweidegebieden wordt bijgedragen aan de uitstoot van broeikasgassen. De bodemdaling, die het gevolg is van peilverlaging, maakt de regio steeds minder klimaatbestendig.

Inmiddels worden diverse maatregelen getroffen: in kader van de Veenweidestrategie wordt gekeken naar maatregelen als onderwaterdrainage of peilverhoging, in het kader van de Regionale Energie Strategieën wordt ingezet op verduurzaming van de energievoorziening.

De strijd om de inrichting en het gebruik van de ruimte heeft er toe geleid dat het Rijk een deel van de regio weer naar zich toe heeft getrokken: er is een Nationale Omgevingsvisie (NOVI) opgesteld, waarin onder meer NOVI-gebieden zijn aangegeven, waarvoor bijzondere opgaven gelden. Het Groene Hart, waarvan de Hollandse Plassen onderdeel van vormen, is binnen de NOVI aangewezen als NOVEX-gebied. Hiervoor wordt momenteel een Plan van Aanpak opgesteld om alle ruimtelijke opgaven in samenhang met elkaar aan te pakken met als uitgangspunt om de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van het gebied in stand te houden en te versterken.

Daarnaast is ook de invulling voor NOVEX-gebied Schiphol relevant: Rijk en provincies en gemeenten in de omgeving van de luchthaven gaan samen maatregelen uitwerken om tot een nieuwe balans voor de omgeving van Schiphol te komen en de leefomgevingskwaliteit te verbeteren.

De negen gemeenten in het werkgebied van LEADER Hollandse Plassen hebben, ieder voor zich en binnen hun gemeentelijke samenwerkingsverbanden (Holland Rijnland en Midden Holland) ook beleid geformuleerd op bovengenoemde thema's. Dit moet ook een ruimtelijke invulling krijgen in het kader van de langverwachte invoering van de Omgevingswet per 1-1-2024.

Steekwoorden hierbij zijn: landschappelijke kwaliteit en biodiversiteit versterken, energietransitie, kwaliteit van bodem, water en lucht verbeteren, klimaatneutraal en klimaatbestendig, circulaire economie, stad-land verbindingen en een economisch en ecologisch sterke agrarische sector, die zich richt op de stedelijke omgeving om te komen tot een regionaal voedsel(kringloop)systeem.

SWOT

De SWOT-analyse is gebaseerd op de relevante passages uit het landelijke NSP-programma, de Krachtenveldanalyse en de uitkomsten van de SWOT-oefeningen die zijn uitgevoerd door de deelnemers tijdens de gebiedsbijeenkomsten op 8 december 2022 en 9 februari 2023. Verder is ook gebruik gemaakt van de resultaten van de G1000 Burgerraad Zuid-Holland.

De resultaten van de SWOT-analyse zijn gerangschikt naar elf dimensies, deels om de rijkdom aan input overzichtelijk te maken, maar ook omdat op deze manier een integraal een volledig beeld geschetst kan worden van ons gebied. De rangschikking van de dimensies zegt op zich niets over hun relatieve belang. Wel hebben wij de dimensie 'De mensen' bewust bovenaan gezet: LEADER is uiteindelijk een programma van, voor en door mensen.

DIMENSIE	STERKTE	ZWAKTE
De mensen	Gedreven, ondernemend, goed opgeleid, sterk en mondig. Doorzetters. Lokale samenwerking en gemeenschapszin.	Ongeduldig, eigengereid, maar ook behoudend. Wantrouwen over en weer en ten opzichte van de overheid.
Ruimte en landschap	Oer-Hollands agrarisch cultuurlandschap. Landschappelijke diversiteit met water als verbinding. De regio is goed bereikbaar met auto of (elektrische) fiets. Brede waaier aan kernen van verschillende combinaties van grootte, vitaliteit en leefbaarheid.	Grote stedelijke druk op de ruimte en op de grond, waardoor deze duur is. Er is weinig ruimte voor de landbouw om te groeien of te extensiveren. Horizonvervuiling en verrommeling, die het open landschap aantasten. Leegstaande agrarische bebouwing.
(Circulaire) economie	Grote diversiteit aan sectoren en bedrijven in en om de regio. Sterke economische clusters. Ondernemers zijn goed georganiseerd en weten elkaar snel te vinden in lokale en regionale netwerken.	Gebrek aan geschikt personeel in steeds meer sectoren Belemmeringen op het vlak van afval- en mestwetgeving staan hergebruik van (rest)stoffen in de weg.
Landbouw en voedsel	Goed ontwikkelde, moderne en innovatieve sector met hoogopgeleide ondernemers. Goede internationale concurrentiepositie van de sectoren bloemen, planten- en bometeelt (Greenport Aalsmeer en Greenport Boskoop). Groeiende bereidheid bij boeren om zich in te zetten voor ecosysteemdiensten en biodiversiteit. Veel nieuwe initiatieven in de veenweidegebieden om vanuit mest, bagger en reststromen energie, mineralen, voedingstoffen enz. op te wekken. Afzetmarkt dichtbij, kleine afstand stad-land; opkomst korte ketens, groei multifunctionele landbouw met boer-burger contact.	Afnemend economisch perspectief agrarische sector. Gebrek aan bedrijfsopvolging. Uitstoot broeikasgassen relatief hoog, met name in de melkveehouderij in de veenweidegebieden. Hogere kostprijs door dure grond, arbeid, hoge milieukosten en kwetsbare bodemstructuur. Teelt biomassa kan niet concurreren met teelt akkerbouwgewassen. Extensivering van de productie levert vanwege hoge grondprijzen nog geen alternatief verdienmodel op. Beperkte voedingskennis en voedselvaardigheden onder consumenten. Voedselverspilling is nog steeds groot en een groot deel van het voedsel verdwijnt uit de voedselketen.

DIMENSIE	STERKTE	ZWAKTE
Klimaat	Verhoogd bewustzijn over de gevolgen van klimaatverandering.	Grootste deel van de regio liggen onder NAP.
Energie	Aanwezigheid van veel dakruimte (agrarische gebouwen, industrieterreinen, woningen) om zonnepanelen te plaatsen.	Belemmeringen toepassing bepaalde vormen van duurzame energie (m.n. windenergie).
Natuur en milieu	Aanwezigheid van aantal belangrijke natuurgebieden. Belangrijk broedgebied voor verschillende soorten weidevogels. Steeds meer plas-dras gebieden voor verhoging biodiversiteit en overlevings-kansen jonge pullen. Goed georganiseerde agrarisch sector rond agrarisch natuurbeheer in de vorm van Collectieven.	Veel mensen en veel economische activiteit leidt tot toenemende schade aan natuur, landschap en milieu. De zeer zorgelijke toestand van de biodiversiteit; slechte toestand van Natura2000 gebieden. Belasting van het vele in het gebied aanwezig oppervlaktewater door uitspoeling van nutriënten.
Recreatie en toerisme	Geweldig fiets-, wandel- en vaarlandschap 'om de hoek'. Groene long te midden van sterk verstedelijkt gebied. Er is een goede recreatieve infrastructuur in het gebied. Het gebied kent een aantal sterke iconen, zoals Avifauna en Archeon, provinciale kroonjuwelen en een Werelderfgoed (de Limes). Nabijheid van uitstekende internationale vervoersverbindingen, zoals Schiphol en de Thalys.	Het recreatieaanbod sluit nog onvoldoende aan op de vraag van de stedeling. Het aanbod aan toeristische verblijfsaccommodaties is onvoldoende om de verwachte groei op te vangen. Hollandse Plassen heeft als eigenstandig gebied nog te weinig profiel: bezoekers associëren zich of met specifieke locaties of met het Groene Hart, waar de Hollandse Plassen onderdeel van zijn.
Cultuur en cultuurhistorie	Rijke cultuurhistorie, zowel wat betreft de ontstaansgeschiedenis van het landschap, de strijd tegen het water en de rijke historie van de kernen en steden. Provinciale erfgoedtafels voor uitwisseling en samenwerking.	Aandacht voor het (Wereld)erfgoed vaak nog te veel beperkt tot de kenners en insiders. Nog weinig samenwerking met de omliggende steden. Cultuur en erfgoed neemt een nog te geringe plek in de gebiedsmarketing.
Technologie	Bijna 100% dekkingsgraad 5G Internet. Veel kennisinstellingen in directe omgeving aanwezig.	Nog weinig kennis van en zicht op de potenties van technologische ontwikkelingen.
Governance	De afstanden zijn klein. Er is kracht tot samenwerken aanwezig, zowel publiek-publiek, als publiek-privaat. Agrarische sector is goed georganiseerd. Langjarige ervaring met publiek private samenwerking, ook in regionale triple helixnetwerken.	Gebrek aan coördinatie en samenwerking, waardoor synergie ontbreekt en kansen worden gemist. Er is afstand tussen burger en overheid en een gebrek aan wederzijds vertrouwen. Wet- en regelgeving werkt vertragend.

DIMENSIE	KANS	BEDREIGING
De mensen	De burger/consument toont meer belangstelling voor duurzaamheid en gezondheid.	Demografisch is er sprake van een verdere toename van de bevolking in en om de regio en daardoor druk op het gebied.
Ruimte en landschap	De leefkwaliteit van de regio in combinatie met onze strategisch gunstige ligging biedt een zeer gunstig vestigingsklimaat. De streek kan een voorbeeldfunctie vervullen voor de transitie naar duurzame voedselproductie, duurzaam beheer van natuur, milieu en landschap, duurzame mobiliteit en energie.	Steeds meer functies strijden om dezelfde schaarse ruimte. De infrastructuur op het platteland is niet toereikend om de toenemende verkeersdruk aan te kunnen. Afnemend perspectief van de agrarisch sector leidt tot uitverkoop aan projectontwikkelaars of stikstofruimte jagers. Initiatieven vaak gesmoord in regels binnen de Ruimtelijke Ordening.
(Circulaire) economie	Groeiende groep consumenten wil eerlijke prijs betalen voor lokale, duurzame en gezonde producten. Aanbieden van 'gezondheidsdiensten': voedsel, recreatieruimte, zorgdiensten in relatie tot natuur en landschap. Kansen voor circulaire economie, kringlooplandbouw, duurzame energieopwekking en duurzaam bouwen. Ontwikkeling, teelt, verwerking van vermarkting van biobased materialen op basis van reststromen of vezelteelten uit de eigen regio.	Toenemende nationale en internationale concurrentie van andere stedelijke regio's. Toenemende concurrentie om schaars, hoogopgeleid en technisch gekwalificeerd personeel. Vooral de jongere generaties zijn op zoek naar 'purpose driven' werk en schromen niet om hun baan op te zeggen als de werkgever die te weinig oog heeft voor de People en de Planet ('conscious quitting'), Deze generatie is ook op zoek naar betaalbare woningen en een prettige en schone leefomgeving.
Landbouw en voedsel	Kansen voor korte ketens en regionale voedselvoorziening. Versterking band boer-burger via nieuwe bedrijfsvormen, zoals voedselbossen. Toenemende vraag naar biobased producten en kansen voor (natte) vezelteelten en verwaarden van organische reststromen. Akkerbouw biedt mogelijkheden om veevoer in eigen regio te telen en kringlopen op regionaal niveau te sluiten. Stikstofcoöperatie Nieuwkoop met innovatieve ideeën om sector te verduurzamen. Herbestemming van vrijkomende agrarische bebouwing voor kleinschalige, tijdelijke woningbouw.	Onzekere economische perspectieven voor de agrarische sector. De afschaffing van de derogatie zal leiden tot extra kosten voor veehouders, vanwege kosten mestafvoer en kosten voor extra aankoop kunstmest Overname wordt steeds moeilijker door kapitaalsintensiteit. Consumenten nog steeds weinig bereid meer te betalen voor duurzaamheid en biodiversiteitsbeheer. Afname consumptie dierlijke eiwitten, waardoor de markt voor zuivel en vlees afneemt. Beperkte mogelijkheden herbestemming Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen leidt tot aantasting van het landschap.

DIMENSIE	KANS	BEDREIGING
Klimaat	Het verminderen c.q. het vastleggen van broeikasgassen ontwikkelen tot nieuwe verdienmodellen.	Gevolgen van klimaatverandering worden versterkt worden door combinatie van zeespiegelstijging en bodemdaling.
Energie	Realiseren van lokale smart energy grids. Kansen voor duurzame energieopwekking (zonneparken in agrarisch gebied, kleine windmolens op boerenerven)	Weerstand tegen aanleg zonneparken op goede agrarische gronden. Bouw windmolens verstoort het open polderlandschap.
Natuur en milieu	Door in te zetten op verbetering van biodiversiteit, aantrekkelijkheid van het landschap en verbetering van de kwaliteit van bodem, water en lucht, kan de regio zich presenteren als duurzame bestemming voor recreanten en toeristen.	De kwaliteit van water, bodem, biodiversiteit en landschap verder onder druk ook door de oprukkende verstedelijking en verrommeling. Door de druk op de agrarische sector komt het beheer van het gebied verder onder druk.
Toerisme en recreatie	Er zijn veel stedelijke bewoners die in de directe omgeving kunnen recreëren. De vergrijzing biedt mogelijkheden. Met name gebruik van de e-bike heeft voor deze doelgroep het bereik vergroot. Kansen voor samenwerking tussen ondernemers uit stad en van platteland.	Planologische belemmeringen om aanbod aan verblijfsaccommodaties te vergroten Het ontstaan van een onbalans tussen bezoekers en de draagkracht van het gebied.
Cultuur en cultuurhistorie	Erfgoedlijnenbeleid biedt kansen om cultuurhistorie beter beleefbaar te maken en om ondernemersinitiatieven aan te koppelen. Verbindingen met nabije steden om gezamenlijk cultuurgoed en geschiedenis onder de aandacht te brengen.	De druk op en strijd om de ruimte kan ten koste gaan van de bereikbaarheid en beleefbaarheid van het culturele erfgoed. Hoge onderhoudskosten van materieel erfgoed maakt duurzame exploitatie kwetsbaar.
Technologie	Nieuwe ICT ontwikkelingen voor betere traceerbaarheid producten, duurzaam productie en hergebruik. Toepassing van robotisering voor landbouw bij hogere grondwaterstanden.	Mislopen van marktpotentieel doordat onvoldoende gebruik gemaakt wordt van technologische mogelijkheden om met klanten in contact te komen en te blijven.
Governance	Aanwezigheid van vele partijen biedt kansen om projecten op te starten en te faciliteren, netwerken te creëren en te ondersteunen. Het Holland Rijnland Landschapsfonds, Groene Cirkels en Groene Hart werkt! zijn hiervan goede voorbeelden.	De veelheid aan opgaves, plannen en ambities zijn niet in balans met de beschikbare mensen en middelen en leiden tot versnippering van aandacht. Administratieve lastendruk. Gemeenten stellen zich nog niet voldoende faciliterend op in RO procedures.

2.4 Ontwikkelingsbehoeften en prioriteiten

In het Nationaal strategisch Plan (NSP), waar LEADER onderdeel van is, is een van de doelstellingen het bevorderen van de werkgelegenheid, groei, sociale inclusie en lokale ontwikkeling in plattelandsgebieden, met inbegrip van bio-economie en duurzame bosbouw. Onder deze doelstelling vallen als ontwikkelingsbehoeften:

- Het stimuleren van een aantrekkelijk platteland voor wonen en recreëren
- Het bevorderen van een aantrekkelijk ondernemers- en werkklimaat voor een divers palet aan passende agrarische en niet-agrarische bedrijven/activiteiten.
- Het stimuleren van de bio-economie, bosbouw en eiwittransitie.

LEADER kan nu ook op de andere NSP-doelen worden ingezet die bijdragen aan de opgaven waar de agrarische sector en het landelijk gebied voor gesteld staan. Voor onze regio gaat het dan in eerste instantie om doelen die betrekking hebben op:

- Bijdragen aan de beperking van en aanpassing aan de klimaatverandering, onder meer door de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, de koolstofvastlegging te verbeteren en duurzame energie te bevorderen;
- Bevordering van de duurzame ontwikkeling en het efficiënte beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals water, bodem en lucht;
- Bijdragen tot het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies, tot versterking van ecosysteemdiensten en tot de instandhouding van habitats en landschappen.

Het beoogde LEADER gebied Hollands Plassengebied kenmerkt zich door een aantal gedeelde indringende opgaven die vertaald kunnen worden naar behoeften en prioriteiten die met voorrang en in samenhang met elkaar moeten worden aangepakt:

- **Klimaat:** door een combinatie van bodemdaling en zeespiegelstijging en grilligere weerpatronen met soms extreme neerslag en soms perioden met langdurige droogte, zullen de gevolgen van klimaatverandering zich nadrukkelijk in het gebied doen voelen. Er is behoefte aan concrete maatregelen gericht op klimaatmitigatie (energietransitie, verminderen uitstoot broeikasgassen) en klimaatadaptatie die moeten leiden tot een klimaat- en toekomstbestendige regio;
- **Biodiversiteit:** de teruggang in biodiversiteit in zijn algemeenheid moet worden gestopt en omgezet in biodiversiteitsherstel. Dit geldt voor het hele gebied, maar met name voor het voor stikstof-gevoelige Natura2000 gebied De Nieuwkoopse Plassen. In samenhang hiermee moet ook de urgente en indringende stikstofproblematiek met voorrang worden aangepakt, zodat zowel de natuur als de landbouw weer perspectief krijgen, maar er ook ruimte ontstaat voor andere opgaven, zoals woningbouw;
- **Waterkwaliteit:** behalve het nemen van maatregelen om te voldoen aan de normen uit de Kader-richtlijn, is er ook behoefte om de waterkwaliteit op peil te houden voor recreatief gebruik;
- **Bodemdaling:** de agrarische sector vraagt om een lager waterpeil teneinde betere productie-omstandigheden te creëren. Dit leidt tot oxidatie van het veen en daarmee tot bodemdaling. Vervolgens moeten de waterpeilen weer worden verlaagd, enz. Behalve dat deze cyclus niet volhoudbaar is, wordt op deze manier ook bijgedragen aan de uitstoot van broeikasgassen. Dit noodzaakt tot een zoektocht naar technieken en praktijken om bodemdaling tegen te gaan en om nieuwe verdienmodellen te ontwikkelen bij hogere waterpeilen;
- **De transitie naar een circulaire en biobased economie:** in 2030 moet de Nederlandse economie voor 50% circulair zijn. Op dit moment voor minder dan een kwart het geval. We constateren dat een groeiende groep ondernemers (agrarisch en niet-agrarisch) kansen ziet, bezig is met stappen te zetten of daar plannen voor heeft. Er is behoefte aan ondersteuning bij productontwikkeling, aanpassing bedrijfsvoering en ketenvorming, bij kennisontwikkeling, kennisdeling en contact met gelijkgestemden;
- **Woningopgave:** deze behoefte zal met name in de steden ingevuld moeten worden. Toch liggen er ook op het platteland kansen, b.v. via het herbestemmen en hergebruiken van Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen en het bouwen van (circulaire) Tiny Houses voor tijdelijke bewoning;
- **Toekomstperspectief agrarische sector:** uit onze SWOT-analyse blijkt dat er naast grote opgaven en bedreigingen er ook een brede waaier aan kansen zijn;

- De druk op de ruimte: de strijd om de ruimte in het landelijk gebied is al decennialang gaande en zal de komende jaren nog intensiever worden. Er is grote behoefte aan regie, aan duidelijkheid over wat waar wel en niet kan en aan creatieve manieren om de verschillende functies een plek te geven die in balans is met de ecologische draagkracht.

Er moet bovenal op korte termijn een eind komen aan de impasse door duidelijkheid over de invulling van de verschillende beleidsopgaven, inclusief inrichting en gebruik van de ruimte. LEADER is van, voor en door het gebied. Het LEADER-programma biedt ruimte voor het ondersteunen van relatief kleinschalige, concrete lokale (bottom-up) initiatieven. Hiermee kunnen 'quick wins' worden behaald, die bij kunnen dragen aan het herstel van vertrouwen. Daarnaast moet vol worden ingezet op het verkleinen van de kloof tussen stad en land en tussen boer en burger. Stad en land, boer en burger hebben elkaar nodig. Pas als er sprake is van wederzijds begrip en respect, ontstaat er ruimte voor succesvolle initiatieven.

Samengevat leidt dit tot de volgende prioritaire ontwikkelingsbehoeften:

Nr.	Behoefte
1	Transitie naar duurzame, circulaire, natuurinclusieve land- en tuinbouw
2	Nieuwe verdienmodellen voor een toekomstbestendige land- en tuinbouw
3	In het bijzonder behoefte aan ontwikkeling van verdienmodellen in combinatie met tegengaan bodemdaling en vastleggen CO ₂
4	Behoud en verbetering van de aanwezige landschappelijke waarden en biodiversiteit
5	Klimaatbestendig maken van de regio: vermindering emissies broeikasgassen
6	Vermindering afhankelijkheid van fossiele energie
7	Verbetering van de milieukwaliteit (lucht, water, bodem)
8	Versterking van de samenwerking om de regio als bestemmingsgebied te promoten en te vermarkten
9	Versterking en verduurzaming van het recreatief-toeristische aanbod aan producten, diensten en voorzieningen
10	Beleefbaar maken van de aanwezige cultuurhistorie
11	Ontwikkeling en verbetering productie en afzet van duurzame lokale producten
12	Verbetering volksgezondheid door educatie
13	Herbestemming en herontwikkeling van Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen voor (tijdelijke) woonfuncties en -vormen
14	Kennis en vaardigheden om nieuwe technologieën toe te passen

3. De strategie

Panorama 2030

De actuele opgaven voor het land, de provincie en de regio zijn urgent, meervoudig en hangen onderling vaak samen. Oplossingen liggen in een integrale, gebiedsgerichte multistakeholder aanpak. Dit vergt de komende jaren het uiterste van beleid en bestuur, van ondernemers, burgers en maatschappelijke organisaties. Processen moeten helder, consistent maar ook met empathie en respect voor ieders positie worden uitgevoerd in de wetenschap dat de druk vol op de ketel staat. Ga er maar aan staan!

Maar ... stel je eens voor: in 2030 heeft het gebied grote stappen gezet om de natuur, de biodiversiteit, het landschap, de kwaliteit van bodem, water en lucht drastisch te verbeteren, om de klimaatrobuustheid te versterken. We hebben op een slimme manier functies gecombineerd, waardoor er meer ruimte is gekomen voor wonen, werken en recreëren, natuur, landschappen en voor duurzame, natuurinclusieve kringlooplandbouw. De stedeling heeft het gebied (her)ontdekt waardoor recreatie en toerisme een boost hebben gekregen en de afzet

van duurzaam geproduceerd lokaal voedsel een enorme vlucht heeft gemaakt. Mede hierdoor is het gelukt om de land- en tuinbouw een nieuw toekomstperspectief te geven. Het is geen gemakkelijke tijd geweest, de afgelopen 6, 7 jaren. Er zijn veel harde noten gekraakt, plannen gemaakt en veel, heel veel vergaderd en overlegd. Voor een deel van de agrarische ondernemers kwam het pijnlijke besluit om te stoppen of het bedrijf elders voort te zetten. Velen van hen hebben een rouwproces doorgemaakt: van ongelooft en ontkenning, naar boosheid, strijd en depressie om tenslotte uit te komen op onderhandelen en acceptatie.

Desondanks hebben we door de zure appel heen gebeten. We hebben al onze kracht, onze moed en onze vindingrijkheid ingezet om te komen waar we nu zijn: een prachtige, duurzame en vitale regio om trots op te zijn. Waar we een goede balans hebben gevonden tussen People, Planet én Profit. Dat willen we weten en dat willen we uitdragen: kom hier wonen, werken, recreëren, kom hier genieten en beleven van al het mooie en goede dat het Hollandse Plassengebied te bieden heeft!

3.1 De meerwaarde van LEADER: maak(t) wat los!

In de afgelopen 20 jaar heeft de toegevoegde waarde van de LEADER-aanpak zich bewezen in een breed spectrum aan innovatieve, kleinschalige projecten die ieder voor zich en tezamen op een concrete manier bijdragen aan de verbetering van de leefbaarheid, duurzaamheid en vitaliteit van de regio.

De complexiteit en veelvormigheid van de problematiek in het Hollandse Plassengebied, maar ook de potentie die er is om te komen tot waardevolle oplossingen kan via de gebiedsgerichte bottom-up aanpak die eigen is aan LEADER hanteerbaar en productief worden gemaakt. Door lokale/regionale samenwerking tussen stakeholders en sectoren te bevorderen ontstaan vaak verrassende, innovatieve oplossingen. Door bestaande netwerken en ander lokaal sociaal kapitaal te benutten, kunnen deze oplossingen snel verspreid en opgeschaald of nagevolgd worden.

Omdat alle relevante gebiedspartijen via de Lokale Actie Groep vertegenwoordigd zijn, vindt een integrale afweging plaats op basis van de vraag: wat draagt het meeste bij aan waar het gebied als geheel het meest behoefte aan heeft? Hierdoor ontstaat ook weer meer draagvlak in het gebied voor de door het LEADER programma ondersteunde initiatieven. Lokaal draagvlak dat cruciaal is om een basis te vinden om de zeer grote gebiedsopgaven gezamenlijk het hoofd te bieden en van daaruit te komen tot het realiseren van kansen om het gebied en de plattelandseconomie te versterken.

We leven nu in een tijd van onduidelijkheid en onzekerheid, resulterend in een gebrek aan toekomst- en handelingsperspectief. Veel hangt nog in de lucht. Dit leidt tot een impasse, een patstelling. Het lijkt alsof niemand kan of wil bewegen. Met LEADER willen we, lokaal en kleinschalig, deze patstelling doorbreken samen met moedige, creatieve

en positieve ondernemers, organisaties, overheden en burgers.

Met dit programma willen we weer terug naar de oorsprong van LEADER zoals tot uitdrukking komt in het logo: de ideeëenzaadjes tot kiemen laten komen en vervolgens zorgen voor de eerste groei.

Maar LEADER staat ook voor schop in de grond projecten met tastbare resultaten. Deze resultaten laten zien dat ideeën van lokale initiatiefnemers geen luchtkastelen zijn, maar werkelijkheid kunnen worden. Dit werkt ook weer inspirerend en enthousiasmerend voor andere initiatieven.

3.2 Uitgangspunten

Ondanks de ontegenzeggelijke meerwaarde van de LEADER-aanpak, moeten we ook realistisch zijn: het zeer bescheiden budget dwingt tot het maken van scherpe keuzes en het inzetten op een maximaal multipliereffect. Dat wil zeggen dat we proberen met de beschikbare publieke Europese en provinciale euro's zoveel mogelijk private investeringen (in geld, tijd en kennis) aan te trekken.

Het betekent ook dat we met het LEADER programma geen dingen doen of ondersteunen die elders al voldoende zijn belegd, maar inzetten waar de LEADER aanpak maximale meerwaarde heeft: bottom-up, gebiedsgericht, integraal en op basis van een multisectorale en multistakeholder samenwerking. Deze vormen van samenwerking zullen, meer nog dan in het verleden, een onlosmakelijk onderdeel moeten vormen van initiatieven die om ondersteuning vragen.

Uitgangspunt daarbij is verder dat initiatieven, op zijn minst in intentie en potentie, ook een economische impact in het gebied moeten genereren. LEADER is per slot van rekening een economisch investeringsprogramma gericht op innovatie. De tweede 'E' en de 'R' van het acronym LEADER staan niet voor niets voor *Économie Rural*, de plattelands-economie.

Uiteraard gaat hierbij de aandacht in de eerste plaats uit naar het ondersteunen van initiatieven die bijdragen aan het broodnodige toekomstperspectief van de land- en tuinbouw. Tegelijkertijd beseffen we, dat hoewel de landbouw nog de belangrijkste beheerder van het gebied en drager van het landschap is, zij niet langer ook de belangrijkste drager is van de lokale economie. Hiervoor in de plaats komen nieuwe economische dragers. Deels vanuit andere sectoren, zoals recreatie en toerisme, deels als nieuwe nevenactiviteit op het boeren erf (zorglandbouw, boerderijproductie, huisverkoop, educatie, energieopwekking). LEADER heeft een lange staat van dienst als het gaat om het ondersteunen van initiatieven op dit vlak. En passant gaat het in veel gevallen ook om herbestemming en herontwikkeling van Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen (VAB).

3.3 Thematische keuzes

Gezien veelheid van uitdagingen die vaak ook nog met elkaar samenhangen, wordt er gekozen voor een qua thematiek breed programma. Op basis van het gebiedsproces en wat in het vorige hoofdstuk is verwoord in het ontwikkelingsperspectief, zetten we in op drie ontwikkelingsrichtingen.

Richting 1: Een duurzame, circulaire regio

We zijn het aan toekomstige generaties verplicht om te zorgen dat onze planeet leefbaar blijft. Het besef groeit dat het ongebreideld benutten en vervuilen van beperkt voorradige aardse hulpbronnen, zoals bodem (vruchtbaarheid), zoet water, schone lucht, mineralen, metalen en fossiele brandstoffen, onhoudbaar is. De huidige economie is nog hoofdzakelijk gebaseerd op het lineaire model van 'take - make - use - waste', waarbij de laatste levensfase van een product niet hergebruik is, maar afval. Bovendien komen tijdens zowel de 'take-', 'make-', 'use-' als 'waste'-fase veel afval en vervuiling terecht in de leefomgeving (bodem, water, lucht, biomassa) of in onszelf.

Tegelijkertijd is het besef gegroeid, dat we ervoor moeten zorgen dat ons land bij geopolitieke verschuivingen minder afhankelijk is van andere landen voor de levering van energie en grondstoffen.

Een omslag naar een circulaire economie is nodig. Kerngedachte daarbij is het cyclisch denken en handelen en het benaderen van kringlopen als systemen. Deze kringloop systemen onderscheiden zich in een drietal hoofdthema's:

- Biologische kringloop, waarbij (organische) reststoffen weer benut worden in de natuur en waarbij de benutte stoffen via hergroei weer worden aangevuld;
- Technische kringloop, waarbij gebruikte materialen geproduceerd worden uit restproducten en waarbij er al in de ontwerpfase rekening mee wordt gehouden dat de verschillende componenten van het product na gebruik op eenvoudige wijze weer geschikt gemaakt kunnen worden voor hoogwaardige toepassing in nieuwe producten;

- Economische kringloop, waarbij financiële systemen zo gebouwd worden dat bovengenoemde kringlopen positief werken voor het realiseren en optimaliseren van winstmarges op producten. Dit kan o.a. gerealiseerd worden door het verschuiven van de financiering van producten van de consument naar de producent. De consument betaalt als het ware alleen voor het gebruik van het product (huur, lease), niet voor 'eigendom' ervan. De producent blijft zo verantwoordelijk voor het product, ook aan het eind van de levenscyclus.

In Nederland hebben we in 2015 met elkaar afgesproken dat de economie in 2050 helemaal circulair is. Als tussentijdse mijlpaal moet we in 2030 op de helft zijn. Uit het meest recente Circularity GAP report blijkt dat Nederland in 2022 op 24,5% stond. In de komende 7, 8 jaar moeten we dus nog een flinke inspanning verrichten om het doel van 2030 te halen. Voor onze regio willen de overgang naar een circulaire economie niet alleen zien als opdracht, maar ook als kans om lokale hulpbronnen, lokale kennis en lokaal ondernemerschap bij elkaar te brengen en in te zetten om te komen tot nieuwe verdienmodellen.

In het programma LEADER Holland Rijnland dat in de afgelopen periode (2016 – 2022) is uitgevoerd, vormde de transitie naar een circulaire economie een van de hoofdthema's. De focus lag hierbij op het ondersteunen van lokale MKB-ondernemers die stappen wilden zetten op het glibberige pad naar een circulaire bedrijfsvoering. Vanuit het programma zijn negen concrete, kleinschalige, innovatieve initiatieven ondersteund, zowel van startups als bestaande bedrijven. Mooie en succesvolle voorbeelden die aantonen dat het mogelijk is, ook voor 'gewone' MKB-ondernemers, om circulair te ondernemen in een nog hoofdzakelijk lineaire economie.

Als sluitstuk van het programma is met lokale partijen – ondernemersverenigingen, gemeente, bibliotheek en onderwijs – als pilot een Kenniscentrum annex Ondernemersloket Circulaire economie opgezet dat gaat fungeren als laagdrempelige 1e lijns ondersteuning voor ondernemers in de regio.

Binnen het programma LEADER Hollandse Plassen willen we ook in de komende periode bijdragen aan de transitie naar een circulaire economie. We willen hierbij voortbouwen op de resultaten uit het vorige programma en tegelijkertijd nieuwe stappen zetten.

In de afgelopen periode lag de focus op individuele ondernemers/bedrijven. Maar de overgang naar een circulaire economie vereist dat ook andere ketenpartijen gaan meebewegen: ontwerpers, architecten, sloopbedrijven, aannemers, loodgieters, leveranciers van materialen, enz., maar ook afnemers en eindgebruikers. Allemaal moeten ze zich het circulaire denken en doen eigen maken, wil het circulaire systeem gaan werken. In deze periode willen we daarom initiatieven ondersteunen, waarin tenminste twee ketenpartijen samen het project dragen en waarbij een van de expliciete doelen van de initiatieven is om de andere ketenpartijen actief te betrekken. Dit vertalen we naar de volgende twee sporen:

1. Benutten van regionale biobased resources voor nieuwe verdienmodellen

Dit spoor richt zich enerzijds op het systematisch benutten en verwaarden van natuurlijke, organische reststromen via een gecoördineerde regionale aanpak. Een initiatief als het Grondstoffen Collectief Rijnland zou hiervoor als platform kunnen dienen, waarbinnen lokale overheden (gemeenten, Waterschappen), ondernemers en gebiedsbeheerders (b.v. agrarische ondernemers, Natuurmonumenten) samenwerken.

Daarnaast willen met ons programma initiatieven ondersteunen die zich richten op het ontwikkelen van nieuwe producten en ketens op basis van biobased materialen, die in de regio geteeld en geproduceerd kunnen gaan worden. Het mes kan hierbij aan meerdere kanten gaan snijden: het kan agrarische en andere lokale ondernemers uitzicht bieden op een alternatief verdienmodel, het kan bijdragen aan vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en aan het vastleggen van CO₂. Door lokale geteelde en verwerkte biobased materialen te gebruiken in bijvoorbeeld de woning- en wegenbouw, kan ook in die sectoren reducties van de uitstoot van CO₂ en stikstof worden bereikt.

2. Kennisontwikkeling en -verspreiding

Er is bij lokale MKB-ondernemers, maar ook andere partijen, een groeiende behoefte aan relevante, praktisch toepasbare kennis en aan laagdrempelige en praktische manieren om toegang tot deze kennis te krijgen. Zoals aangegeven, is in de afgelopen periode de vorming van een Kenniscentrum en Ondernemersloket Circulaire economie ondersteund. In de komende periode willen we vanuit het nieuwe programma hiermee samen blijven werken en er voor zorgen dat een steeds grotere groep ondernemers uit de hele regio de weg naar het Kenniscentrum weet te vinden. In de loop van 2024 zal de pilotfase van het Kenniscentrum aflopen. Wij willen met betrokken en te betrekken gebiedspartijen onderzoeken of en hoe het Kenniscentrum voor de komende jaren een vervolg kan krijgen.

Ook is in de afgelopen jaren samengewerkt met de Rotterdam School of Management, onderdeel van de Erasmus Universiteit, om onderzoek te laten doen naar de drijfveren van circulaire ondernemers, maar ook de beren en valkuilen die zij onderweg tegenkomen.

In de komende periode willen we deze samenwerking continueren en tegelijkertijd ook nauwere banden aangaan met andere kennis- en onderwijsinstellingen in de regio, zoals de Universiteit Leiden (o.a. Living Labs Leefbare Aarde) of MBO Rijnland.

Richting 2: Een voedzame regio

De agrarische sector in de regio staat de komende jaren voor de enorme opdracht om bij te dragen aan meerdere, soms samenhangende, soms tegenstrijdige doelen, zoals vermindering van de uitstoot van stikstof en broeikasgassen, verbetering van de kwaliteit van bodem en water en omgaan met hogere grondwaterpeilen. Dit zal zijn sporen nalaten in de sector en in het gebied.

Samen met gebiedspartijen willen we onderzoeken of deze transitie ook kansen biedt en deze kansen ondersteunen. In navolging van de provincie Zuid-Holland zetten we hierbij in op:

- Een economisch vitale landbouw die bijdraagt aan de regionale economie en kan bijdragen aan een goed beheer van bodem, water, landschap en biodiversiteit, die de gevolgen van klimaatverandering kan opvangen en kan bijdragen aan vermindering van de uitstoot van broeikasgassen;
- Kringlooplandbouw, waarbinnen op bedrijfsniveau zo bewust mogelijk wordt omgegaan met het gebruik van grondstoffen en energie en met een zo kleine mogelijke belasting van klimaat, milieu en natuur. Verder zetten we in op het sluiten van regionale kringlopen van mestproductie en gebruik en verwaarding van organische reststromen.
- Een landbouw die gezond en regionaal geproduceerd voedsel voor de eigen inwoners produceert en daarvoor ook maatschappelijke waardering krijgt. In en om de regio leven veel consumenten zeer dichtbij voedselproducenten. Er is een groeiende vraag naar lokale en transparante voedselvoorziening. Vanwege deze nabijheid tussen producenten en consumenten ligt hier de unieke kans om de regionale voedselketen de huidige nichemarkt te laten ontgroeien.
- Hierin past ook een gedeeltelijke verschuiving van productie en consumptie van dierlijke eiwitten naar meer plantaardige eiwitten, omdat daarvoor veel minder ruimte nodig is.

In ons programma willen wij initiatieven ondersteunen die bijdragen aan de volgende drie sporen:

1. Bevorderen van voedselsoevereiniteit

De provincie Zuid-Holland heeft als doelstelling geformuleerd dat in het jaar 2030 80% van al het in de provincie geconsumeerde voedsel in de provincie is geproduceerd.

De agrarische productie in onze regio is nog hoofdzakelijk georiënteerd op exportmarkten (zuivel, bloemen, planten, bomen). De provinciale doelstelling is daarom te ambitieus voor de regio Hollandse Plassen. Maar we willen wel initiatieven ondersteunen, die bijdragen aan het versterken en vergroten van een regionaal voedselsysteem. Gegeven de enorme en koopkrachtige markt 'om de hoek' liggen hier ook kansen om als agrarische sector de stedelijke consument in en om het gebied te bereiken met lokale, duurzame kwaliteitsproducten. Hierbij kan aangesloten worden op al bestaande, succesvolle initiatieven, zoals de Groene Hart Coöperatie. Andere voorbeelden zijn de toename van de afzet via boerderijwinkels en korte ketens.

De overgang van een export georiënteerde agrarische sector naar een meer op de regionale markt gerichte sector zal alleen slagen als de inspanningen die de agrarische ondernemers plegen op het gebied van milieu, landschap, natuur, dierenwelzijn en voedselkwaliteit op een eerlijke en verantwoorde manier worden beloond.

2. Bevorderen van nieuwe voedselproductiesystemen

Binnen een regionaal voedselsysteem is er ook ruimte voor nieuwe vormen van voedselproductie. Het kan hierbij gaan om vormen van regeneratieve landbouw, Community Supported Agriculture (CSA) of concepten, waarbij de consumenten zelf eigenaar en uitbater worden van boerenland en van boerderijen (Land van Ons, Herenboeren).

Ook initiatieven op het gebied van agroforestry en met name voedselbossen vertegenwoordigen nieuwe vormen van voedselproductie, die passen binnen een duurzaam, circulair en regionaal voedselsysteem.

3. Bevorderen van voedselvaardigheid

Aan de huidige obesitascrisis ligt een complex aan factoren ten grondslag. Een van de onderliggende oorzaken is het gebrek aan kennis bij consumenten over hoe voedsel wordt geproduceerd en de relatie tussen voeding en gezondheid. Daar komt bij dat consumenten, met name de jongere generaties, steeds minder voedselvaardigheden meekrijgen vanuit huis of school. Mensen weten letterlijk niet meer wat ze moeten doen met een bloemkool of een aardappel of wanneer welke producten in het seizoen zijn. Er wordt daarom te vaak teruggегреpen op voedselkeuzes, die geen kennis en vaardigheden vereisen, keuzes die gefaciliteerd worden door een obesogene leefomgeving. Met name mensen uit de lagere sociale klassen lijken daarbij eerder het slachtoffer te worden.

Vanuit ons programma kunnen we in beperkte maar wel krachtige mate bijdragen aan het vergroten van voedselkennis en voedselvaardigheden. In de regio zijn al verschillende boerderijen hier op ingericht. In samenwerking met gemeenten, scholen en maatschappelijke organisaties kunnen programma's worden ontwikkeld. Op scholen zou voedseleducatie deel van het curriculum kunnen zijn. Eventueel heeft de school een eigen moestuin of wordt dit gefaciliteerd door boerderijen in de directe omgeving. Dit biedt ook een ingang om kennis te delen over het voorkomen van voedselverspilling. Gemeenten kunnen in navolging van Alphen aan den Rijn een eigen voedselbeleid ontwikkelen. Maatschappelijke organisaties en zorginstellingen kunnen samen met lokale producenten en andere ketenpartijen en kooksessies organiseren voor kwetsbare groepen.

Richting 3: Een beleefbare regio

Het Hollandse Plassen gebied is Holland ten voeten uit: een mix van weidse, agrarische cultuurlandschappen, plassen en kernen, doorspekt met molens, boerderijen en waterlopen, doorkruist door cultuurhistorisch waardevol (Wereld) erfgoed als de Leidse trekvaart, de Limes en de Nieuwe Hollandse Waterline. Het spreekt vanzelf dat het water in het gebied een grote rol vervult: na de Friese Meren vormen de Hollandse Plassen het belangrijkste zoetwatergebied voor watergerichte recreatie.

Voorbij het cliché vervult de regio, als onderdeel van het Groene Hart, een belangrijke rol als bestemmings- en uitloophet voor recreatie en toerisme voor de eigen inwoners, voor de Randstedelingen en voor bezoekers van buiten de Randstad. De gastvrijheidssector levert een belangrijke en groeiende bijdrage aan de economie van de regio en biedt het platteland een palet aan kansen niet alleen voor recreatie- en toerismeondernemers, maar ook voor gemeenten, bezoekerscentra, culturele instellingen, horecavoorzieningen of activiteiten van en bij de boer. Bezoekers zorgen voor omzet, bijvoorbeeld voor de lokale supermarkt en de bakker. Dit komt de leefbaarheid in kernen ten goede en versterkt het draagvlak voor het in stand houden van lokale voorzieningen.

Inzetten op versterking van de vrijetijdseconomie leidt tot nieuwe verdienmogelijkheden, meer werkgelegenheid, regionale economische groei en uiteindelijk ook versterking van het woon- en leefklimaat. Daarom is het belangrijk het grote economisch potentieel (toeristisch en recreatief) van het Hollandse Plassengebied veel beter benutten. Vanuit LEADER Hollandse Plassen willen we initiatieven op dit thema ondersteunen langs twee sporen.

1. Identiteit en branding: be good & sell it!

Regiomarketing is het planmatig geheel van activiteiten van een regionale partijen, publiek en privaat, om het gebruik van regionale producten, diensten en voorzieningen te vergroten. Het gaat hierbij nadrukkelijk niet alleen om recreatieve en toeristische producten, diensten en voorzieningen, maar ook om cultuurhistorie, landschap, natuur, landbouw, recreatie, rust en ruimte.

Het Hollandse Plassen gebied heeft wat dat betreft veel te bieden voor de circa 260.000 inwoners van de regio, de 6 miljoen inwoners van de Randstad en de miljoenen bezoekers van buiten de regio. Toch is het gebied nog te weinig bekend als onderscheidend bestemmingsgebied met een eigen smoel. Niet alleen leidt dit tot minder bezoekers dan mogelijk zou zijn. Het gebied wordt vooral gebruikt voor dagrecreatie en minder tot verblijfsrecreatie en toerisme. Hierdoor is er sprake van relatief lage dagbestedingen per bezoeker.

Voorbeelden uit ander gebieden (Veluwe, Achterhoek, Groningen) toont aan dat regiomarketing een effectieve manier kan zijn om het totale aanbod aan kwaliteitsproducten, -diensten en -voorzieningen beter en effectiever onder de aandacht te brengen.

Om te komen tot een vruchtbare regiomarketingstrategie moeten tenminste de volgende stappen worden doorlopen:

- Het bepalen van de eigen identiteit: wat zijn onze waarden en principes? Waar staan we voor?

Waar geloven we in? Wat is onze kracht, maar ook wat zijn onze zwakheden en valkuilen?

- Wat zijn kernkwaliteiten van onze regio: de mensen, de ligging, de omgeving, de flora en fauna, de objecten? Maar ook: wat doet afbreuk?
 - Wat zijn onze schatten en iconen, die we kunnen benutten als kapstok en stepping stones?
 - Hoe ziet ons aanbod aan producten, diensten en voorzieningen er uit, zowel kwantitatief als kwalitatief? Wat maakt het onderscheidend? Wat verdient verbetering? Wat ontbreekt er? Op welke typen bezoekers richten we ons en hoe kunnen we die bereiken? Welke verwachtingen en behoeften hebben zij?
- Zijn we in staat om te komen tot een samenhangend aanbod en een gezamenlijke branding? Welke partijen gaan er hun schouders onder zetten? Hoe wordt dit gemanaged en betaald?

Tijdens de themabijeenkomst Regiomarketing op 9 februari 2023 is met de deelnemers een start gemaakt met het invullen en beantwoorden van deze vragen. In de nadere uitwerking kan door gebiedspartijen hier op worden teruggegrepen.

Regiomarketing vraagt dus om een integrale aanpak, waarbij alle relevante gebiedspartijen, publiek en privaat, samenwerken om het gebiedsmerk te ontwikkelen, te laden en uit te dragen vanuit de gedachte: alleen ga je sneller, maar samen kom je verder.

LEADER Hollandse Plassen wil initiatieven ondersteunen die in gezamenlijkheid willen werken aan het ontwikkelen, laden en uitdragen van een regiomerkt dan wel binnen het gebiedsmerk het aanbod aan producten, diensten en voorzieningen willen vergroten en versterken. Bezoekers stellen ook steeds hogere eisen aan informatie. Hij/zij verwacht overzichtelijke informatie over een streek, inclusief boekingsmogelijkheden en recensies. Dat overzicht ontstaat alleen door samenwerking in de marketing.

We zien daarbij de Hollandse Plassen nadrukkelijk als een gebiedsmerk binnen het regiomerkt Groene Hart. Samenwerking met de andere regio's in het Groene Hart en met organisaties die op het niveau van het Groene Hart bezig zijn met regiomarketing wordt daarom aangemoedigd om nog meer schaalvoordelen te genereren. Naar verwachting zullen er ook het Utrechtse deel van het Groene Hart, de Krimpenerwaard en de Alblasserwaard LEADER groepen actief zijn in de nieuwe periode. Dit biedt ook aanknopingspunten voor verdere samenwerking op dit thema.

2. Verduurzaming en versterking van het aanbod aan producten, diensten, infrastructuur en voorzieningen

■ **Verduurzaming**

De beoogde groei van de gastvrijheidseconomie mag niet ten koste gaan van de omgevingskwaliteiten. Er zal dus een balans gevonden moeten worden tussen vergroting van het aantal bezoekers en de druk op het gebied. Dit kan enerzijds door vanuit de gebiedssamenwerking te zorgen voor spreiding van bezoek door het gebied en door het jaar. Anderzijds kan veel bereikt worden door het aanbod aan producten, diensten en voorzieningen te verduurzamen en daarbij de principes van de circulaire economie als uitgangspunt te nemen (zie richting 1: Een duurzame, circulaire regio)

Duurzaamheid is ook een aspect wat door recreanten en toeristen steeds meer wordt genoemd en gewaardeerd als een aspect waarop gelet wordt bij de keuze van bestemmingsgebied en verblijfsaccommodatie.

Duurzaamheid moet ook tot uitdrukking komen in duurzame vormen van vervoer, klimaatneutrale accommodaties en biologische streekproducten, voorzieningen en infrastructuur maar ook in verbetering van de omgevingskwaliteiten en de aantrekkelijkheid van het landschap, de relatieve rust en ruimte.

Op die manier kan ook positieve waarde worden toegevoegd aan het totaalpakket met aandacht voor maatschappelijke impact (ecologische of sociale) of vermindering van de voetafdruk van bezoek. Ook projecten die oog hebben voor minder vitale doelgroepen, zoals mensen met een beperking, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of mensen met weinig budget krijgen een plek (social return).

■ **Versterking van het aanbod**

Naast versterking van de duurzaamheid van het aanbod, zal ook voortdurend gewerkt moeten worden aan versterking en verbetering van het aanbod aan diensten, producten en voorzieningen.

Bezoekers verwachten steeds meer comfort en geven geld uit aan belevenissen in plaats van diensten.

Aanbieders moeten meer denken in een complete dag uit, een weekend uit, het aanbieden van arrangementen, waarin alles draait om de beleving en waarin alles klopt vanaf het moment van oriënteren tot en met de thuiskomst. Samenwerking, marketing en gastheerschap spelen daarin een zeer grote rol.

Vanuit LEADER Hollandse Plassen kan bijgedragen worden aan de ontwikkeling, opschaling en vermarkting van nieuwe product(concepten), nieuwe vormen van dienstverlening en nieuwe voorzieningen (zowel in de vorm van hardware als software). We gaan er daarbij van uit dat initiatieven aansluiting zoeken bij zowel de richting Duurzame, circulaire regio als de richting Voedzame regio.

Bonusrichting: Een vindrijke regio

Innovatie is een van de pijlers van de LEADER-aanpak. Dit houdt in dat initiatieven, om in aanmerking voor een bijdrage te komen, iets innovatiefs in zich moeten dragen. Vanuit haar aanpak krijgt innovatie bij LEADER een gebiedsgerichte, bottom-up invulling. Innovatie wordt binnen LEADER dan ook gedefinieerd aan de hand van de volgende vragen:

- Liggen in het ontwikkelen van producten en diensten specifieke lokale elementen besloten liggen, die nog niet eerder in het gebied zijn toegepast;
- Gaat het om nieuwe methoden waarmee het eigen menselijk, natuurlijk en/of financieel potentieel van het gebied kan worden gebundeld en zodoende beter worden benut;
- Is er sprake van combinaties van en verbanden tussen economische sectoren die van oudsher van elkaar gescheiden zijn;
- Is er sprake van originele vormen van organisatie en betrokkenheid van de plaatselijke bevolking bij het besluitvormingsproces en bij de uitvoering van het project?
- Heeft de innovatie een voorbeeldwerking?

De hierboven geschetste drie ontwikkelingsrichtingen vragen bij uitstek om een innovatieve aanpak en om vernieuwende oplossingen. Voordat er voldoende uitzicht is op een business case om de noodzakelijke investeringen van een initiatief rendabel te maken, moet meestal het nodige aan voorwerk worden gedaan: vragen over de technische, juridische, economische, maatschappelijke haalbaarheid moeten worden onderzocht en beantwoord; de juiste samenwerkingspartijen moeten worden gezocht en benaderd. Soms moeten eerst prototypes worden ontwikkeld en testen en experimenten worden uitgevoerd. Om die reden willen we een deel van de beschikbare publieke middelen reserveren voor een Proeftuinfonds.

Dit innovatiefonds biedt een laagdrempelige faciliteit tot een bedrag van € 25.000 subsidie, waarmee innovatieve lokale ideeën worden ondersteund die in potentie kunnen leiden tot concrete investeringsprojecten die bijdragen aan de doelen en resultaten van ons programma.

Aanvragen die een beroep willen doen op een bijdrage uit dit innovatiefonds moeten betrekking hebben op een of meer van de volgende innovatiesporen:

1. Ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen op weg naar een regionale circulaire economie, in het bijzonder innovaties rond het verwaarden van regionale organische reststromen en/of de ontwikkeling, teelt, verwerking en vermarkting van biobased materialen;
2. Ontwikkeling van nieuwe productiesystemen, producten, ketens en afzetvormen die bij kunnen dragen aan een duurzaam, regionaal voedselsysteem;
3. Ontwikkeling van nieuwe producten, diensten en vormen van samenwerking die de gastvrijheidseconomie kunnen versterken;
4. Ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen, innovatieve producten, diensten en samenwerkingsverbanden rond de volgende thema's:
 - Klimaat en energie
 - Biodiversiteit en stikstof
 - Verbeteren van de waterkwaliteit
 - Herbestemmen en herontwikkelen van Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen.

Als we spreken over verdienmodellen dan doelen we op verdienmodellen die gericht zijn op de private markt.

3.4 Indicatoren, output en outcome

Bijdrage aan de EU-resultaatindicatoren uit het NSP:

- Aandeel van de plattelandsbevolking dat valt onder een plaatselijke ontwikkelingsstrategie: 195.498 inwoners;
- Aandeel van de plattelandsbevolking dat betere toegang tot diensten en infrastructuur door GLB-steun geniet: we gaan er van uit dat alle inwoners betere toegang hebben tot een of meer diensten en producten die als gevolg van ons programma tot stand zijn gekomen;
- Aantal personen dat onder ondersteunde projecten voor sociale inclusie valt: sociale inclusie is geen expliciet doel van ons programma. In de monitoring zullen wij dit wel meenemen.

Specifiek voor ons programma beogen wij de volgende output en outcome te bereiken:

CATEGORIE	RICHTING/THEMA	OUTPUT	OUTCOME
Proeftuin	Nieuwe verdienmodellen	Tenminste 8 innovatieve ideeën uitgewerkt	Van de 8 innovatieve ideeën zijn de opgedane kennis en resultaten gedeeld met het gebied
Impact	Circulaire regio	Tenminste 3 projecten uitgevoerd	Vorming van een of meer regionale circulaire ketens Regionale ontwikkeling, teelt, verwerking en toepassing van een of meer biobased materialen Kenniscentrum Circulaire economie zorgt voor een olievlekwerking onder ondernemers in de regio
Impact	Voedzame regio	Tenminste 3 projecten uitgevoerd	Meetbare bijdrage aan vergroting van consumptie in de regio van duurzame lokale producten uit de eigen regio Ondersteuning van een of meerdere nieuwe voedselproductiesystemen, waarbij producenten een reële prijs voor hun producten ontvangen Een of meer initiatieven ondersteund die concreet en meetbaar bijdragen aan vergroting van de voedselkennis en voedselveerdigheid van consumenten
Impact	Beleefbare regio	Tenminste 3 projecten uitgevoerd	Een of meerdere initiatieven ondersteund die concreet en meetbaar bijdragen aan de vermarkting van de regio Een of meer initiatieven ondersteund die concreet en meetbaar leiden tot verduurzaming van het bestaande aanbod aan producten, diensten en voorzieningen Een of meer initiatieven ondersteund die gericht zijn op het in de markt zetten of opschalen van nieuwe concepten die het totale aanbod aan diensten, producten en voorzieningen aanvullen en versterken

4. Activiteitenplan

4.1 Uitvoering van projecten

In de uitvoering van de LOS willen we ondersteuning beiden aan de uitvoering van twee categorieën projecten:

1. Proeftuinprojecten. Het gaat om het toekennen van relatieve kleine subsidiebedragen (minder dan € 25.000) aan initiatieven die passen bij de doelen en thema's van de LOS en in potentie kansrijk kunnen zijn, maar waarvoor eerst nog zaken moeten worden uitgezocht, onderzocht of uitgeprobeerd alvorens een volledig uitgewerkt plan, inclusief investeringsbegroting en businessplan kan worden ontwikkeld. Het kan hierbij gaan om conceptontwikkeling, haalbaarheidsonderzoeken, organiseren van experimenten en testmarkten, planvorming en ontwikkelen van een businesscase. We gaan ervan uit dat er in de hele periode tussen de 12 en 15 van deze categorie aanvragen ondersteund worden. Voor deze categorie projecten wordt een apart budget gereserveerd. Zie hiervoor verder ook Hoofdstuk 6;
2. Impactprojecten: de 'klassieke' LEADER-initiatieven, zoals we die kennen uit de afgelopen (POP3) periode. Het gaat hierbij om volledig uitgewerkte plannen inclusief investeringsbegroting en businessplan, die op onderbouwde en concrete wijze bijdragen aan de doelen, thema's en outputindicatoren van de LOS. Zoals in Hoofdstuk 6 nader wordt onderbouwd, betekent dat er ruimte is voor circa 15 projecten.

4.2 Samenwerking

In Hoofdstuk 3 hebben we gebieds- of regiomarketing als een van de hoofdthema's van onze LOS benoemd. Regiomarketing kan hierbij gezien worden als het verwaarden en vermarkten van gebiedskwaliteiten. Afhankelijk van de doelgroep, het product of de activiteit dient het meest geschikte schaalniveau te worden bepaald. In sommige situaties is het nodig zodanig massa te genereren, dat het effectiever en efficiënter is om dit op een hogere, geografisch schaalniveau te organiseren. Het ligt voor de hand om hiervoor het Groene Hart te nemen, aangezien dit goed afgebakend is en er op dit niveau al veel partijen en netwerken rond regiomarketing actief zijn. LEADER wordt in het hele Groene Hart (met uitzondering van het Noord-Hollandse deel) ingezet. Onze ambitie is daarom om met de andere Lokale Actie Groepen die binnen het Groene Hart actief zijn, Alblasserwaard, Krimpenerwaard en West-Utrecht, een samenwerkingsproject te starten c.q. initiatieven te ondersteunen die gericht zijn op het vermarkten van de producten en diensten uit het Groene Hart. Voor Utrecht-West ligt hierbij het accent op duurzame waterrecreatie en natuurgerichte recreatie; bij de Krimpenerwaard op de gastvrijheidseconomie in brede zin

Verder zien we aanknopingspunten om met LEADER West-Utrecht samenwerking te verkennen rond de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen voor de landbouw in het kader van de aanpak van de stikstofproblematiek. Met LEADER Krimpenerwaard willen we de kansen onderzoeken voor samenwerking op het thema circulair-biobased in relatie tot natte (vezel)teelten en rond het thema voedselsoevereiniteit (Voedsel families Krimpenerwaard).

Op basis van ervaringen in het verleden en gezien de beperkte looptijd van het programma, denken wij dat het niet realistisch is om een of meer samenwerkingsprojecten te ontwikkelen met andere LEADER-gebieden in Nederland of in andere lidstaten. Wel willen wij, met het oog op de periode na 2027 (NSP2), gedurende de looptijd van het programma mogelijkheden voor deze vormen van samenwerking verder onderzoeken. Kosten voor uitwisselingsbezoeken worden betaald uit het budget voor Beheer- en Uitvoeringskosten.

4.3 Aanjaagactiviteiten in het gebied

Om tot goede projecten en succesvolle aanvragen te komen, is het nodig verschillende aanjaagactiviteiten te organiseren, zowel in de aanloop naar de eerste openstelling, als gedurende de uitvoering:

- In de aanloop naar de 1e openstelling: de verwachting is dat in de loop van het 4e kwartaal van 2023 het openstellingsbesluit wordt gepubliceerd. Vanaf dat moment kunnen aanvragen worden ingediend. In de periode van het opstellen van de LOS, september 2022 – april 2023, hebben zich, als ‘bijvangst’ van de diverse gebiedsactiviteiten, al de eerste initiatieven gemeld. In de periode tussen indienen van de LOS en de startdatum van de openstelling, gaat de LAG in oprichting verder met deze initiatieven in gesprek om te kijken of ze kansrijk genoeg zijn om uitgewerkt te worden tot een formele aanvraag. Op deze manier willen we al een aantal aanvragen ‘oplijnen’ in de aanloop naar de openstelling;
- LEADER-café’s: in de eerste helft van het eerste uitvoeringsjaar, 2024, wordt een drietal LEADER-café’s georganiseerd verspreid over het gebied om iedereen de gelegenheid te geven om kennis te nemen van het nieuwe programma en de voorwaarden en criteria voor het indienen van een aanvraag. Zoals bij de paragraaf Deskundigheidsbevordering is aangegeven, worden daarnaast nog instructiebijeenkomsten georganiseerd voor potentiële aanvragers om ze op weg te helpen met het schrijven van een projectplan en het voorbereiden van de aanvragen
- Inzet LAG-leden: de leden van de LAG zijn onder meer geworven op basis van hun netwerken in het gebied. De LAG-leden worden dan ook ‘op pad’ gestuurd om het LEADER-programma binnen hun netwerken onder de aandacht te brengen, tekst en uitleg te geven over de subsidiemogelijkheden en initiatieven door te verwijzen naar de coördinator;
- Lokale en andere relevante media: vooruitlopend op de eerste openstelling wordt er op een passende locatie in het gebied een bijeenkomst georganiseerd voor de lokale en andere relevante media (b.v. agrarische pers).
- Promotie tijdens bijeenkomsten van derden: de secretaris en LAG-leden bekijken op ad hoc basis aan de hand van binnenkomende uitnodigingen van events van derden of het zinvol is om daar vanuit LEADER Hollandse Plassen aanwezig te zijn en ons programma onder de aandacht te brengen.

4.4 Deskundigheidsbevordering

De deskundigheidsbevordering richt zich op twee doelgroepen: de leden van de Lokale Actie Groep en de initiatiefnemers.

Voor de LAG-leden wordt vooruitlopend op de eerste openstelling een tweetal trainingssessies georganiseerd om ze vertrouwd te maken met de LEADER-werkwijze, de doelen, thema’s en beoogde resultaten van de LOS en met name hun rollen als LAG-lid: aanjagen, begeleiden, beoordelen, uitdragen. Belangrijke aspecten hierbij zijn ook teamvorming en het in kaart brengen van de diversiteit aan kennis, vaardigheden en netwerken die de LAG-leden vertegenwoordigen en op basis daarvan te bepalen hoe dit ‘sociaal kapitaal’ ingezet kan worden in de uitvoering van de LOS. Als onderdeel van het dit opleidingstraject wordt ook een bezoek gebracht aan een collega-LAG om ervaringen uit te wisselen.

Verder zal tijdens de uitvoering van de LOS elk jaar een zelf-evaluatie onder begeleiding van een externe deskundige worden georganiseerd. In deze bijeenkomst worden zowel de uitvoering van de LOS als het eigen functioneren geëvalueerd en waar nodig bijgesteld.

Voor de initiatiefnemers worden twee keer per jaar instructiebijeenkomsten georganiseerd, waarin tekst en uitleg wordt gegeven over het traject om te komen tot een goed projectplan en een goede aanvraag.

GLB-netwerk en LEADER Netwerk Nederland

We gaan ervan uit dat, zoals dit ook in de POP3 periode het geval was, we voor de deskundigheidsbevordering weer een beroep kunnen doen op het GLB-Netwerk. Verder biedt het LEADER Netwerk Nederland (LNN) ook een ingang om ervaringen te delen met andere LEADER-gebieden.

4.5 Communicatie

Doelen

- De LOS en de LEADER aanpak onder de aandacht te brengen bij potentiële aanvragers als mogelijkheid om, binnen de gestelde randvoorwaarden, projecten te realiseren;
- Het opbouwen van een netwerk van contacten, waaruit geput kan worden om bij te dragen aan de thematische netwerken of die verbonden kunnen worden aan individuele projecten;
- Het informeren van andere gebiedspartijen over de LOS en onze activiteiten en met hen afstemmen en samenwerken, zodat er maximale synergie ontstaat tussen de LOS en de programma's en activiteiten van deze gebiedspartijen.

Doelgroepen

- Potentiële aanvragers/initiatiefnemers, met name (agrarische) ondernemers en hun organisaties
- Overige inwoners van de regio
- Betrokken overheden (provincie, gemeenten, Waterschappen)
- Relevante sectorale en maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen
- Collega-LAGs

Bijschrift foto

Middelen en activiteiten

- Website: het centrale platform waar alle informatie over openstellingen, aanvraagdocumenten, activiteiten, LAG-vergaderingen en geplande en georganiseerde activiteiten te vinden is: www.leader-hollandseplassen.nl
- Infographic: informatie over de LOS, de LAG en de wijze van voorbereiden en indienen van aanvraag wordt op een visuele en zo eenvoudig mogelijk wijze weergegeven op een infographic van 2A4. Deze kan zowel als PDF als in geprinte vorm worden verspreid
- Animatie: om het LEADER programma op een toegankelijke manier bij een breed publiek onder de aandacht te brengen, wordt een korte animatie, explainimation, gemaakt
- Nieuwsbrief: minimaal viermaal per jaar wordt een elektronische nieuwsbrief uitgebracht
- Social media/blog posts: via Facebook, Twitter, LinkedIn en Instagram wordt informatie verstrekt en getracht een community op te bouwen
- LEADER expedities: een- à tweemaal per jaar organiseert de LAG voor belangstellenden een bezoek naar een goedgekeurd project
- Er worden regelmatig persberichten verspreid, met name als projectaanvragen zijn gehonoreerd of in de aanloop naar LEADER-café's en andere activiteiten
- Projectvideo's: van elk gerealiseerd project wordt een korte video gemaakt (60-120 seconden) en via een eigen YouTube kanaal toegankelijk gemaakt.

4.6 Administratie

De financiële administratie over de besteding en verantwoording van de Beheer- en Uitvoeringskosten LAG wordt uitgevoerd door de wettelijk vertegenwoordiger van de LAG, het Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland in nauwe samenspraak met de secretaris van de LAG. Holland Rijnland zorgt voor de organisatie en documentatie van aanbestedingstrajecten, verstrekken van opdrachten, het doen van betalingen, het uitkeren van vergoedingen aan LAG-leden en het voorbereiden en indienen van financiële rapportages en declaraties bij de provincie Zuid-Holland c.q. de betaalautoriteit.

De overige administratie valt onder verantwoordelijkheid van de secretaris van de LAG. Hij/zij zorgt voor het uitschrijven van de vergaderingen, de verslaglegging, inclusief beoordeling van aanvragen, opstellen van voortgangsrapportages en jaarverslagen. De secretaris zorgt ook voor een eenduidige archivering, zowel digitaal als op papier. De secretaris houdt verder een logboek bij van alle contacten met initiatiefnemers en de status van aanvragen (voorbereiding, aanvraag, beoordeling, beschikking, uitvoering, vaststelling).

5. Organisatie

5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG

De positie, taken en bevoegdheden van de LAG vloeien voort uit het Gemeenschappelijk Strategische Kader (artikel 33 van de Verordening (EU) 2021 / 1060 van 24 juni 2021):

Lid 3:

De volgende taken worden uitsluitend door de plaatselijke actiegroepen verricht:

- a) Opbouw van de capaciteit van lokale actoren om concrete acties te ontwikkelen en uit te voeren;*
- b) Het opstellen van een niet-discriminerende en transparante selectieprocedure en van criteria, waardoor belangenconflicten worden vermeden en wordt gewaarborgd dat niet één belangengroep alleen de controle heeft over selectiebeslissingen;*
- c) Het opstellen en publiceren van oproepen tot het indienen van voorstellen;*
- d) De selectie van concrete acties en de vaststelling van de steunbedragen, alsmede het voorleggen van voorstellen aan de instantie die verantwoordelijk is voor de definitieve verificatie van de subsidiabiliteit vóór goedkeuring;*
- e) De monitoring van de vorderingen met het bereiken van de doelstellingen van de strategie;*
- f) De evaluatie van de uitvoering van de strategie.*

Ad a): Zie hiervoor paragraaf 4.4

Ad b): De selectiecriteria en –procedure worden verder uiteengezet in paragraaf 7.3

Ad c): Dit houdt in de praktijk in dat de LAG de teksten van de openstellingen voorbereid, inclusief subsidieplafond, subsidiabiliteit van de kosten en de steunpercentages, in overleg met de verantwoordelijk medewerkers binnen de provincie Zuid-Holland en de betaalautoriteit (RVO). De Provincie Zuid-Holland is op grond van de Provinciewet bevoegd om de Openstellingsbesluiten te publiceren, terwijl RVO zorgdraagt voor het vertalen van de relevante elementen uit het Openstellingsbesluit naar het portal waar initiatiefnemers hun aanvraag kunnen indienen.

Met de LEADER-coördinator van de provincie Zuid-Holland vindt eenmaal per kwartaal overleg plaats om procedurele kwesties en de voortgang van het programma te bespreken.

Ad d): De LAG is verantwoordelijk voor de inhoudelijke beoordeling of aanvragen binnen de LOS passen en de vaststelling van de subsidiehoogte. De LAG levert hiervoor een gemotiveerde onderbouwing.

Zodra duidelijk is welke aanvragen subsidieverlening kunnen krijgen stuurt de LAG deze naar RvO voor de conformiteitstoets. Vervolgens gaat het totale pakket naar Gedeputeerde Staten voor formalisering van de subsidieverlening. GS nemen het inhoudelijke oordeel, de vaststelling van de subsidiehoogte en de conformiteitstoets één op één over.

In Hoofdstuk 3 is al aangegeven dat de LAG wil werken met verschillende categorieën aanvragen en daarbij behoren de maximum steunbedragen en maximum steunpercentages. Omdat het gaat om maximum bedragen en percentages, behoudt de LAG zich wel het recht voor om gedurende de uitvoering van het programma deze bedragen en percentages te wijzigen binnen de algemeen geldende kaders van het NSP en de Europese staatssteunregels.

Ad e): Zie paragraaf 7.4

Ad f): Zie paragraaf 7.5.

Bezwaar en beroep

GS is verantwoordelijk voor de bezwaar- en beroepsprocedures. Bij een bezwaarprocedure zal GS de LAG vragen het inhoudelijke verweer te voeren. GS voert, in overeenstemming met de Algemene wet bestuursrecht, een volledige heroverweging uit van het primaire besluit. Daarbij worden het inhoudelijke verweer van de LAG, de betreffende subsidieregeling, de LOS en het bezwaar van bezwaarmaker meegenomen.

Bij een beroepsprocedure zal GS de LAG vragen om het inhoudelijke verweer aan te dragen. GS zal namens de LAG de procedure voeren bij de rechter.

Wettelijke vertegenwoordiging van de LAG

De LAG heeft zelf geen juridische rechtsvorm. Er is door de betrokken gebiedspartijen overwogen om van de LAG wel een rechtsvorm te maken, b.v. een stichting, maar dit stuit op veel bezwaren. Behalve de kosten voor het opstellen van de statuten en het notarieel oprichten van een rechtsvorm, zijn de belangrijkste bezwaren de Btw-positie van de nieuwe rechtsvorm en de aansprakelijkheid van de bestuursleden.

Het Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland, dertien gemeenten die uit hoofde van een Gemeenschappelijke Regeling samenwerken, treedt op als wettelijk vertegenwoordiger van de LAG. Dit houdt in de Holland Rijnland budgethouder is van de lopende kosten van de LAG, zorgt voor de benodigde inzet van het eigen personeel, voor aanbestedingen en opdrachtverstrekkingen aan derden, het betalen van facturen, het uitbetalen van vergoedingen aan LAG-leden die daar recht op hebben en het indienen van declaraties.

Taken van de LAG

Op grond van bovenstaande ziet de LAG de volgende taken voor zich weggelegd:

- Capaciteitsopbouw van lokale actoren;
- Het voorbereiden en bekend maken van openstellingen voor LEADER-projecten;
- Stimuleren, genereren, activeren van het gebied om te komen tot het indienen van aanvragen die meetbaar bijdragen aan de thema's en doelen uit het Ontwikkelingsplan;
- Voorleggen van aanvragen aan het betaalorgaan in verband met de EU-conformiteitstoets;
- Begeleiden en beoordelen van ingediende projecten op basis van de selectie- en beoordelingscriteria (zie paragraaf 7.2);
- Op basis daarvan een bindend advies uitbrengen aan GS Zuid-Holland;
- Begeleiden van de goedgekeurde projecten;
- Verzorgen van communicatie en voorlichtingsactiviteiten;
- Samenwerken en overleg voeren met gebiedspartijen inzake thema's uit het Ontwikkelingsplan;
- Terugkoppelen naar de eigen netwerken;
- Participeren in provinciale, landelijke (GLB-netwerk, LEADER Netwerk Nederland) en EU-netwerken (ELARD, CAP-EU Network);
- Tussentijds evalueren en monitoring, opstellen van jaarplannen en -verslagen ten behoeve van de voortgang en waar nodig bijstellen van het Ontwikkelingsplan.

5.2 Profiel en samenstelling LAG

Profiel LAG en LAG-leden

Uitgangspunten voor de samenstelling van de LAG als geheel zijn dat het een zo goed mogelijke afspiegeling vormt van de samenstelling van de bevolking, en dat de belangrijkste gebiedspartijen, lokale overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, zich vertegenwoordigd weten.

De LAG kent een evenwichtige samenstelling wat betreft vertegenwoordiging van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties en geografische spreiding.

Ook moet de LAG beschikken over de inhoudelijke kennis, competenties en vaardigheden om de Lokale Ontwikkelingsstrategie met succes uit te voeren.

Samenwerking is een van de pijlers van de LEADER-methode en moet ook binnen de LAG gestalte krijgen. De LAG, hoe verschillend in achtergrond ook, is in staat om als team te functioneren, zowel intern als extern. De verschillen in kennis, kunde, netwerk en achtergrond worden niet beschouwd als een hindernis, maar juist als een toegevoegde waarde.

Voor de werving van individuele LAG leden wordt het volgende profiel gebruikt:

- Hebben kennis van het gebied;
- Kunnen voldoende tijd vrijmaken voor het verbinden van ideeën, mensen en organisaties, het aanjagen van projecten, het voorbereiden en bijwonen van de LAG-vergaderingen en het optreden als ambassadeur van goedgekeurde projecten.
- Hebben een brede belangstelling voor plattelandsontwikkeling;
- Zijn deskundig op tenminste één van de in hoofdstuk 3 beschreven thema's;
- Zijn in staat om voorbij het eigen of sectorale belang te denken, te oordelen en te handelen en om aanvragen te beschouwen in het licht van de geformuleerde doelstellingen en criteria;
- Zijn in staat om samen te werken en in gezamenlijkheid te komen tot een afgewogen oordeel met mensen met verschillende achtergronden en met uiteenlopende belangen; respecteren elkaars mening en standpunten;
-

Lokale Ontwikkelingsstrategie LEADER Hollandse Plassen 2023-2027

Beschikken over goede communicatieve vaardigheden;

- Zijn in staat om financiële en bedrijfseconomische gegevens op waarde te beoordelen;
- Zijn integer en betrouwbaar;
- Hebben een netwerk in het gebied en weten zich verzekerd van draagvlak in het gebied;

Samenstelling van de LAG

Op voorhand wordt niet gekozen voor een maximum aantal leden. Op deze manier blijft er ruimte om meer geschikte kandidaten te selecteren uit de open werving. Wel is een minimumaantal van 12 leden gekozen, om, gegeven de omvang van het gebied, de breedte van het programma en de veelheid aan betrokken gebiedspartijen, een zo goedmogelijke vertegenwoordiging te kunnen waarborgen.

Om er voor te zorgen dat in vergaderingen van de LAG, bij de beoordeling van subsidieaanvragen, vertegenwoordigers van overheden nooit de meerderheid kunnen vormen, hebben private partijen tenminste een twee-derde meerderheid in de samenstelling van de LAG.

Bij een omvang van minimaal 12 leden, betekent dat de LAG maximaal vier vertegenwoordigers telt vanuit lokale overheden (gemeenten en Waterschappen).

Om er voor te zorgen dat de relevante private gebiedspartijen, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties voldoende vertegenwoordigd zijn, zijn zes van de overige minimaal acht plaatsen voorbehouden aan personen afkomstig uit de volgende sectoren:

- Twee leden uit de agrarische sector. Een lid uit de sector recreatie en toerisme
- Een lid uit het overige bedrijfsleven
- Twee leden uit natuur-, landschap- en milieuorganisaties.

De overige leden zijn burgers/inwoners van het gebied, die voldoen aan het profiel.

Bij de start van de uitvoering van de Lokale Ontwikkelingsstrategie is de samenstelling van de Lokale Actie Groep als volgt:

Naam	Netwerk en competenties
Marcel Gordijn	Strategisch adviseur bij Holland Rijnland en lid van de LAG Holland Rijnland sinds 2016
Dirk-Jan Knol	Wethouder met o.a. RO, wonen en agrarische zaken in portefeuille. Is lid van de LAG Polders met Waarden.
Barry Looman	Tot voor kort Projectmanager Kennis & Innovatie bij de Wageningen Universiteit. Inmiddels zelfstandig ondernemer in Boskoop.
Cees van Velzen	Voormalig wethouder gemeente Alphen aan den Rijn. Momenteel o.a. voorzitter van de Stichting Groene Hart.
Theo van Leeuwen	Uit Stompwijk. Agrariër in ruste. Voorzitter van Collectief De Groene Klaver, voorzitter LAG Holland Rijnland.
Carla Glorie	Uit Koudekerk aan de Rijn. Diëtist, natuurvoedingskundige, voorzitter St. Groene Hart Streekproducten, sinds 2016 lid van LAG Holland Rijnland.
Anne Marie van Dam	Uit Leiden. Zelfstandig bodemkundige met lange staat van dienst. Docent aan de Tuinschool online. LAG lid sinds 2016.
Arthur Hilgersom	Zelfstandig adviseur duurzaamheid en duurzame energie. Sinds 2016 lid van LAG Holland Rijnland.
Femke Captein	Kaasboerin uit Zoeterwoude
Wim van Scheppingen	Accountant te Roelofarendsveen
Mennie Gerritsen	Voormalig medewerker Ministerie van LNV uit Hazerswoude
Marjon Verkleij	Boerin in Alphen aan den Rijn, brede bestuurlijke ervaring, vicevoorzitter LAG Holland Rijnland.

Als er gedurende de uitvoering een vacature ontstaat, werft de LAG zelf een nieuw lid.

Dit geldt ook als de LAG op enig moment van mening is dat uitbreiding van de LAG gewenst is. Werving gebeurt steeds op basis van het in de vorige pagina aangegeven profiel.

Wijze van werving LAG-leden

Voor de startsamenstelling van de LAG is aan lokale overheden (gemeenten en Waterschappen) gevraagd om vertegenwoordigers af te vaardigen..

De overige leden zijn geworven door middel van een wervingsprocedure gestart door het plaatsen van een oproep in de lokale media, de eigen website en via de netwerken van de leden van de LAG Holland Rijnland en de Stuurgroep.

Ondersteuning van de LAG

Voor de uitvoering van het Ontwikkelingsplan wordt de LAG ondersteund door:

- De secretaris/coördinator van de Plaatselijke Groep
- De provinciale LEADER-coördinator van de provincie Zuid-Holland
- RVO als Beheer- en Betaalautoriteit
- De Regieorganisatie GLB
- LEADER Netwerk Nederland

De LAG wordt primair ondersteund door een secretaris en een coördinator. Deze functies kunnen in een persoon worden verenigd. Verder krijgt de LAG en de secretaris/coördinator back office ondersteuning vanuit het Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland.

De secretaris/coördinator heeft de volgende taken:

- Is algemeen aanspreekpunt over LEADER voor relevante gebiedspartijen en projectaanvragers
- Zorgt voor afstemming met aanverwante programma's en activiteiten
- Doet de eerste oriëntatie op projectideeën aan de hand van intake gesprekken
- Ondersteunt de vergaderingen van de LAG. Hieronder vallen voorbereiding agenda, bijwonen van vergaderingen, notulering, procesbewaking en advisering
- Begeleidt projectaanvragen vanaf projectidee tot en met vaststelling
- Rapporteert over de voortgang van projecten.
- Houdt het financieel overzicht bij over de uitputting van deelbudgetten en het totale budget;
- Organiseert de voorlichting, communicatie en PR.
- Stuurt de monitoring en evaluatie over de voortgang van de Lokale Ontwikkelingsstrategie aan
- Stelt jaarplannen en jaarverslagen op, met daarin uitgevoerde en geplande projecten en activiteiten. Doet, indien nodig, voorstellen voor het bijstellen van het programma

Het profiel van de secretaris bestaat in ieder geval uit de volgende kwalificaties:

- Heeft kennis van het gebied
- Beschikt over een goed en relevant netwerk in het gebied en daarbuiten
- Heeft een degelijke en gebleken ervaring met de Leaderaanpak
- Is in staat om aanvragers te begeleiden bij het vertalen van hun projectideeën naar Leaderwaardige aanvragen
- Heeft de noodzakelijke kennis van de technische en juridische aspecten van het NSP-programma en/of weet de hiervoor relevante instanties te benaderen en in te schakelen
- Heeft kennis van relevante gemeentelijke procedures, met name rond vergunningaanvragen en/of weet de hiervoor relevante instanties te benaderen en in te schakelen.

Zodra de LOS door GS Zuid-Holland is goedgekeurd, zal Holland Rijnland een tijdelijke opdracht verstrekken aan een kwartiermaker. Deze krijgt als taken het samen met de LAG en de provincie voorbereiden van de openstelling, het starten van de communicatie en het begeleiden van initiatieven bij het voorbereiden van aanvragen. Parallel hieraan start Holland Rijnland een Europees aanbestedingstraject voor de werving van de secretaris/coördinator.

Holland Rijnland als wettelijk vertegenwoordiger van de LAG

Wat betreft de beheerkosten van de LAG (zie ook hoofdstuk 6) zal het Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland optreden als aanvrager en is uit hoofde daarvan ook verantwoordelijk voor het financieel beheer en de administratie van deze kosten. Dit houdt in dat vanuit Holland Rijnland capaciteit ingezet wordt ten behoeve van het doen van aanbestedingen, verstrekken van opdrachten, voldoen van facturen, het uitbetalen van vergoedingen aan LAG-leden die daar recht op hebben, het bijhouden van de administratie en het aanleveren van informatie en documenten ten behoeve van rapportages.

6. Financiering

6.1 Begroting

In het Nederlandse Nationaal Strategisch Plan is afgerond € 58,67 miljoen aan Europese middelen bestemd voor LEADER in de periode 2023–2027. Voor de provincie Zuid-Holland is hiervan € 4,4 miljoen beschikbaar. Voor LEADER geldt een cofinancieringsverplichting van minimaal 20%. De provincie Zuid-Holland heeft gekozen voor een top up en stelt eveneens € 4,4 miljoen aan cofinanciering beschikbaar. Dit betekent dat, in tegenstelling tot de afgelopen periode, de gemeenten en Waterschappen geen aandeel meer (hoeven te) hebben in de nationale cofinanciering.

De provincie heeft aangegeven LEADER primair in de willen zetten in de vier prioritaire gebieden, zoals vermeld in de Voortgangsbrieven Vitale Landbouw van Gedeputeerde Staten van 22 februari 2022, te weten: Zuidwestelijke Delta, Alblasserwaard, Krimpenerwaard en Nieuwkoopse Plassen. Zoals in hoofdstuk 2 al is aangegeven heeft de provincie de ruimte geboden om ook aangrenzende gebieden hierbij te betrekken. In hoofdstuk 2 is al de gebiedsbegrenzing aangegeven en beargumenteerd.

Er van uit gaande dat alle vier prioritaire gebieden gebruik willen maken van de LEADER interventie, ontstaat hiermee een budget per LEADER gebied van € 2,2 miljoen aan publieke middelen, € 1,1 miljoen middelen uit het ELFPO en € 1,1 miljoen aan provinciale cofinanciering.

De Europese Verordening 2021/1060 bepaalt dat maximaal 25% van deze middelen besteed mag worden aan de kosten voor het beheer, de monitoring en de evaluatie van de Lokale Ontwikkelingsstrategie. Dit komt neer op een bedrag van maximaal € 550.000.

Zoals in Hoofdstuk 3 al is aangegeven en in Hoofdstuk 7 verder procedureel zal worden uitgewerkt, willen wij het resterende budget inzetten op twee categorieën concrete acties:

1. Zogenaamd 'zaaigeld' voor innovatieve ideeën/proeftuinprojecten, die passen bij de doelen en thema's van de Lokale Ontwikkelingsstrategie. Het gaat om het toekennen van relatieve kleine subsidiebedragen (minder dan € 25.000) aan initiatieven die in potentie kansrijk kunnen zijn, maar waarvoor eerst nog zaken moeten worden uitgezocht of onderzocht alvorens een volledig uitgewerkt plan, inclusief investeringsbegroting en businessplan kan worden ontwikkeld. Het LEADER steunpercentage voor deze categorie aanvragen bedraagt maximaal 80%. We gaan ervan uit dat er in de hele periode tussen de 10 en 12 van deze categorie aanvragen ondersteund worden
2. Investeringsubsidies: de 'klassieke' aanvragen/impact projecten, zoals we die kennen uit de afgelopen (POP3) periode. Het gaat hierbij om volledig uitgewerkte plannen inclusief investeringsbegroting en businessplan. Voor deze aanvragen gaat het om een LEADER steunpercentage van maximaal 40% en subsidiebedragen tussen de minimaal € 25.000 en maximaal € 125.000¹. In de afgelopen periode bedroeg de gemiddelde bijdrage circa € 80.000 (ELFPO + nationale cofinanciering). Rekening houdend met inflatie gaan we nu uit van een gemiddelde bijdrage van € 90.000 à € 100.000. Dit betekent dat er ruimte is voor het ondersteunen van circa 15 projecten.

1) Er zijn uitzonderingen mogelijk (zie paragraaf 7.3)

Op basis van deze uitgangspunten en de in de strategie geformuleerde doelstellingen en activiteiten, komen we tot de volgende begroting voor de periode 2023–2027:

SUBMAATREGEL	KOSTEN/INVESTERINGEN	%
Zaaigeld voor proeftuinprojecten	275.000	6,25
Investeringssubsidies voor impactprojecten	3.575.000	81,25
Beheer- en uitvoeringskosten LAG*	550.000	12,50
Totaal	€ 4.400.000	100

* Onder beheer en uitvoeringskosten LAG vallen onder meer de vergoedingen van LAG-leden, kosten voor secretaris/coördinator, kosten voor back office support, beheer, vergoedingen voor LAG-leden, kosten voor deskundigheidsbevordering, activering, communicatie, monitoring en evaluatie.

6.2 Dekkingsplan

Zoals in de vorige paragraaf aangegeven, draagt de provincie in gelijke mate bij als er vanuit het ELFPO aan middelen beschikbaar zijn. Voor de proeftuinprojecten is het LEADER steunpercentage maximaal 80% en moet dus minimaal 20% uit andere middelen worden bijdragen. De subsidie is minder dan € 25.000.

Voor de impactprojecten geldt een LEADER steunpercentage van maximaal 40%. Dit betekent dat minimaal 60% van de investeringskosten uit overige middelen moeten komen. Verder gelden voor de projecten een minimum subsidiebedrag van € 25.000 en een maximum van € 125.000.

De dekking van de beheerkosten komt voor de helft uit het ELFPO en de helft nationale cofinanciering door de provincie.

Aan de hand van deze uitgangspunten, ziet het dekkingsplan er als volgt uit.

SUBMAATREGEL	ELFPO	PZH	OVERIG	TOTAAL
Zaaigeld voor proeftuinprojecten	110.000	110.000	55.000	275.000
Investeringssubsidies voor impactprojecten	715.000	715.000	2.145.000	3.575.000
Beheer- en uitvoeringskosten LAG*	275.000	275.000	0	550.000
Totaal	1.100.000	1.100.000	2.200.000	4.400.000
%	25	25	50	100

We stellen verder nadrukkelijk als voorwaarde voor een succesvolle uitvoering van de geselecteerde aanvragen, inclusief beheerkosten, dat alle aanvragers gebruik kunnen maken van de voorschotregeling, waarbij 50% van de toegekende LEADER steun bij aanvang van de uitvoering van het project beschikbaar wordt gesteld aan de aanvrager.

Deel II Reglement

7. Beheer- en toezichtregeling/beschrijving van de openstellings- en selectieprocedure

7.1. Werkwijze LAG en verantwoording

Het vergaderritme van de LAG is primair gekoppeld aan de indieningsmomenten van aanvragen. Zie hiervoor paragraaf 7.2. Dit betekent dat de LAG in beginsel viermaal per jaar bij elkaar komt, telkens ongeveer vier weken na afloop van een indieningsmoment.

Het beoordelen van de binnengekomen aanvragen vormt dan ook het belangrijkste punt op de agenda van een LAG-vergadering. In de aanloop naar een vergadering stelt de secretaris samen met de voorzitter een concept-agenda op en verspreidt deze onder de overige LAG-leden voor aanvullingen.

Voordat een aanvraag ingediend en beoordeeld wordt, is er al op meerdere momenten contact geweest met de initiatiefnemer(s). Zodra de aanvraag positief beschikt is, neemt de secretaris-coördinator contact op met de initiatiefnemer om de beschikking door te nemen. Hiervoor wordt ook een handleiding aan de initiatiefnemer aangereikt, zodat de uitvoering, rapportages en verantwoording op een goede manier kunnen worden voorbereid.

Tijdens de uitvoering worden een of twee LAG-leden aan een project gekoppeld. Deze ambassadeurs bezoeken tijdens de uitvoering het project minimaal tweemaal en zijn op verzoek van de initiatiefnemer ook beschikbaar voor raad & daad. Voor de procedurele zaken rond rapportages en verantwoordingen kan een beroep worden gedaan op de secretaris-coördinator.

Verantwoording

De LAG legt op twee manieren verantwoording af m.b.t. de uitvoering van de LOS en de selectie van aanvragen:

1. Middels publicatie van een jaarverslag: hierin wordt verslag gedaan van de vier indieningsrondes (wijze van organisatie, communicatie en indieners), gerapporteerd over de beoordeling- en selectieprocedures en de uitkomsten daarvan. Ook wordt de stand van zaken weergegeven van de in voorgaande jaren geselecteerde projecten en behaalde resultaten. Verder wordt aangegeven hoe deze zich verhouden tot doelstellingen van het programma als geheel. Tenslotte wordt verslag gedaan van de ondernomen activiteiten op het gebied van deskundigheidsbevordering, communicatie, kennisdeling en netwerkvorming;
2. Door middel van informatieverstrekking op de eigen website: er wordt verslag gedaan van de LAG-vergaderingen en van elk goedgekeurd project wordt op een aparte projectpagina informatie gegeven.

7.2. Wijze van openstellen en plafond bepalen

Vanaf de start van het programma wordt gekozen voor een doorlopende openstelling. Dit houdt in dat subsidieaanvragen doorlopend kunnen worden ingediend. Om in de eerstvolgende LAG vergadering door de LAG beoordeeld te worden, moeten aanvragen op of voor vier vaste data in het jaar worden ingediend. Dit wordt in het openstellingsbesluit vastgelegd.

Een doorlopende openstelling houdt ook in dat het subsidieplafond bestaat uit het totale budget dat voor de hele periode (tot en met 31 december 2027) beschikbaar is voor projecten. Wel worden er twee deelplafonds aangehouden: een voor de proeftuinprojecten en een voor de impactprojecten.

Aanvragen die bij de beoordeling door de LAG het minimum aantal punten behalen, worden door de LAG geselecteerd voor een bijdrage.

De LAG gaat onmiddellijk na goedkeuring van de LOS aan de slag om in overleg met de Provincie Zuid-Holland en RVO de tekst van het Openstellingsbesluit voor te bereiden. Vervolgens wordt de provincie verzocht om het Openstellingsbesluit te publiceren in het Provinciaal Blad.

Tijdens de jaarlijkse evaluatie van het programma, bekijkt de LAG of er aanleiding is om het Openstellingsbesluit op onderdelen aan te passen.

7.3. Selectiecriteria en selectieprocedure steunaanvragen

Uitgangspunten:

- Op de meeste efficiënte en doelmatige, maar tegelijkertijd open en transparante wijze komen tot de selectie van goede, 'LEADER-waardige' projecten
- We maken een onderscheid tussen als LAG faciliteren van initiatieven aan de ene kant en de formele indiening, beoordeling en selectie van aanvragen aan de andere kant.
- Te allen tijde voorkomen van (de schijn van) belangenverstrengeling
- Waar we niet aan bijdragen:
 - Als een initiatief gebaseerd is op de traditionele, fossiele economie. Gebruik van duurzame energiebronnen is een gegeven;
 - Als het initiatief uitgaat van de principes van de lineaire economie: make – use – waste en niet gestoeld is op de principes van de circulaire economie;
 - Als het initiatief geen verdienpotentieel heeft.

De LAG leden tekenen voor de startdatum van de openstelling een geheimhoudingsverklaring, waarin zij uitdrukkelijk verklaren geen informatie in de projectdossiers voor eigen voordeel zullen gebruiken of aan derden ter beschikking zullen stellen.

Na indiening van een aanvraag voert RVO eerst een ontvankelijkheidstoets uit, voordat het dossier wordt toegestuurd aan de LAG leden. De LAG leden beoordelen voor de vergadering ieder individueel de ingediende aanvragen en vullen het scoreformulier in. Bij elk criterium motiveren zij schriftelijk hun score.

De ingevulde en ondertekende formulieren worden uiterlijk een werkdag voor de LAG-vergadering opgestuurd naar de secretaris. Niet tijdig, niet ondertekende of niet juist ingevulde scoreformulieren worden ongeldig verklaard en worden uitgesloten. De scores van de geldige formulieren worden door de secretaris verzameld en door toepassing van de wegingsfactoren wordt voor elk criterium een gemiddelde score berekend. De scores per criterium worden vervolgens bij elkaar opgeteld.

Tijdens de vergadering dient voorafgaand aan de bespreking en selectie van de aanvragen eerst het volgende protocol te worden gevolgd:

- Een LAG-lid dat een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, dient bij de behandeling van deze aanvraag in de LAG-vergadering de vergadering te verlaten. Dit wordt door de secretaris opgenomen in het verslag. Het LAG-lid neemt op geen enkele wijze deel aan overleg, bespreking, oordeelsvorming en besluitvorming t.a.v. deze aanvraag;

- De vraag of een LAG-lid een direct of indirect belang heeft bij de aanvraag, is ter beoordeling van de LAG als geheel, waarbij de voorzitter de beslissende stem heeft. Indien de voorzitter een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, wordt hij/zij bij de behandeling van deze aanvraag tijdelijk als voorzitter vervangen door een ander LAG-lid dat geen direct of indirect belang bij de aanvraag heeft;
- Het aantal LAG-leden dat ter vergadering gerechtigd is een oordeel te geven, dat kan en mag worden meegewogen, moet tenminste 51% bedragen van het totaal aantal LAG-leden;
- De scores van LAG-leden die niet aanwezig zijn bij de vergadering, maar die wel tijdig en correct het score-formulier hebben ingediend, worden meegewogen bij de bepaling van de gemiddelde scores;
- Ten hoogste 49% van de ter vergadering aanwezige LAG-leden wiens oordeel kan en mag worden meegewogen, mag bestaan uit vertegenwoordigers van overheids- of semioverheidsinstanties.

Vervolgens presenteert de secretaris aan de LAG-leden per aanvraag een overzicht van alle scores en de gemiddelde scores. Aangegeven wordt ook, indien van toepassing, op welke criteria en/of onderdelen een aanvraag onvoldoende punten ten opzichte van het gestelde minimum heeft behaald. Tijdens de vergadering wordt besproken of er gegronde redenen zijn aan te voeren om scores op bepaalde criteria naar boven of naar beneden bij te stellen. Indien LAG-leden in meerderheid het eens zijn om een score naar beneden of naar boven bij te stellen, dan wordt zodoende de definitieve score bepaald. Vervolgens wordt aan de hand van deze definitieve score bepaald of een aanvraag al dan niet voldoet aan de minimumvereisten.

Van de beoordeling en de bespreking van de scores door de LAG wordt door de secretaris verslag gemaakt. In het verslag worden ook de gemiddelde scores op elk criterium vermeld. Het verslag wordt langs elektronische weg voorgelegd aan de LAG-leden. Deze hebben maximaal tien werkdagen de tijd om, uitsluitend redactioneel, op het verslag te reageren. Aangedragen redactionele aanpassingen worden in door de secretaris in het verslag verwerkt. Het aldus vastgestelde verslag wordt toegestuurd aan GS Zuid-Holland.

Voldoet een aanvraag niet aan de minimumvereisten, dan wordt GS Zuid-Holland gevraagd de aanvraag negatief te beschikken. De aanvrager kan op basis van de aanvraag beroep en bezwaar aantekenen. De aanvrager kan er ook voor kiezen om een nieuwe, aangepaste aanvraag in te dienen.

Aanvragen die voldoen aan de minimumvereisten worden doorgestuurd aan GS Zuid-Holland met het verzoek om de aanvraag positief te beschikken onder voorwaarde van de toetsing van de opgegeven projectkosten op rechtmatigheid en redelijkheid door RVO.

Normaliter vindt er dus geen rangschikking van aanvragen plaats, zoals dit bij een reguliere tenderprocedure wel het geval is: aanvragen die voldoen aan de minimumvereisten en minimumscores worden geselecteerd. De enige uitzondering hier op is wanneer er aan het eind van het programma meer aanvragen worden ingediend, die voldoen aan de minimumvereisten, dan er nog aan beschikbaar budget resteert om alle aanvragen volledig te kunnen honoreren. In die situatie is er wel sprake van rangschikking, dat wil zeggen dat in de vergadering door de LAG de definitieve scores van alle aanvragen op volgorde van hoogste naar laagste totaal score rangschikt. Het nog resterende budget wordt toegewezen aan de aanvragen met de hoogste score.

Selectiecriteria

Vanwege de verschillen in karakter en reikwijdte van de proeftuinprojecten en de impactprojecten, worden beide typen aanvragen ook anders beoordeeld.

In zijn algemeenheid geldt dat bij de beoordeling van alle aanvragen er drie sets van beoordelingscriteria worden gebruikt:

1. Inhoudelijke criteria die voortvloeien uit de thema's en doelen van de LOS, d.w.z. de bijdrage aan één of meer van de geformuleerde doelstellingen en outputindicatoren (mate van effectiviteit);
2. De LEADER criteria;
3. De kwaliteit van de aanvraag en de aanvrager.

Ad 1

De inhoudelijke criteria hebben betrekking op:

- De bijdrage van de aanvraag aan de sociaaleconomische versterking van de regio. Bij aanvragen in het kader van het Proeftuinfonds moet inzichtelijk worden gemaakt welke intentie en/of potentie het innovatie-idee heeft om bij te dragen aan de sociaaleconomische versterking van de regio

- De specifieke bijdrage van de aanvraag aan tenminste een van de drie oplossingsrichtingen, zoals beschreven in hoofdstuk 3: 1) duurzame, circulaire regio; 2) voedzame regio en 3) beleefbare regio. In het geval van aanvragen voor het Proeftuinfonds mag de aanvraag ook betrekking hebben op de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen, innovatieve producten, diensten en samenwerkingsverbanden rond de thema's Klimaat en energie, Biodiversiteit en stikstof, Verbeteren van de waterkwaliteit, Herbestemmen en herontwikkelen van Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen.
- Op de vraag of eventuele negatieve effecten van de aanvraag op mens of omgeving zijn onderzocht en of maatregelen worden getroffen om deze effecten te voorkomen dan wel te compenseren
- De wijze waarop er aandacht wordt besteed aan gendergelijkheid en inclusiviteit. Hierbij zal specifiek worden gekeken naar de deelname van vrouwen.

Ad 2

De LEADER-criteria houden in dat in de aanvragen de zes basisprincipes van de LEADER-aanpak in voldoende mate worden toegepast. Deze zes basisprincipes van LEADER zijn:

1. Bottom-up werkwijze;
2. Gebiedsgerichte benadering;
3. Bevorderen van samenwerking tussen de gebiedsactoren: dit houdt in dat bij elke aanvraag in de categorie Impactprojecten tenminste tweegebiedspartijen betrokken moeten zijn. Hierbij geldt dat tenminste een van de samenwerkingspartijen gevestigd moet zijn in het werkgebied
4. Versterken van duurzame netwerken in het gebied;
5. Integrale of multisectorale aanpak;
6. Voorbeeldwerking.

Ad 3

Hierbij worden aspecten beoordeeld en gewogen als de algehele kwaliteit van de aanvraag, de kennis en ervaring die nodig is om het project op een goede manier uit te kunnen voeren, de haalbaarheid en tijdige uitvoerbaarheid en de kosten in relatie tot de verwachte resultaten. Voor impactprojecten wordt daarbij ook gekeken of aan de hand van het business plan het initiatief potentie heeft om ook na de subsidiefase gecontinueerd te worden.

De LAG zal bepaalde criteria een zwaarder gewicht meegeven, b.v. voor de impactprojecten zal een criterium als concrete, meetbare bijdrage aan de regionale economie een hogere wegingsfactor krijgen, net als typische LEADER-criteria, zoals het bottom-up gehalte. Voor de proeftuinprojecten ligt het voor de hand dat het criterium Innovatief gehalte een hoge wegingsfactor krijgt. Uiteraard geldt hierbij steeds dat dit wordt bekeken in het licht van de gekozen inhoudelijke thema's.

In bijlage 4 zijn de scoreformulieren voor beide categorieën aanvragen opgenomen.

Verder geldt dat de subsidieontvanger verplicht is om de aanvraag op uiterlijk 31 december 2028 af te ronden.

Steunbedragen en steunpercentages

Behalve het op bovenbeschreven wijze beoordelen van de aanvragen, stelt de LAG ook de steunbedragen en steunpercentages vast. Ook hier wordt weer onderscheid gemaakt in proeftuinprojecten en impactprojecten. Zoals in Hoofdstuk 6 al is aangegeven, gaat het bij de eerste categorie aanvragen om het toekennen van relatieve kleine steunbedragen (minder dan € 25.000) aan initiatieven die in potentie kansrijk kunnen zijn, maar waarvoor eerst nog zaken moeten worden uitgezocht of op haalbaarheid onderzocht voordat een volledig uitgewerkt plan, inclusief investeringsbegroting en businessplan kan worden ontwikkeld. Het LEADER steunpercentage voor deze categorie aanvragen bedraagt 80%.

Bij de impactprojecten gaat het om een eenmalige investeringssubsidie. Voor deze aanvragen geldt een LEADER steunpercentage van maximaal 40% en subsidiebedragen tussen minimaal € 25.000 en maximaal € 125.000. Uiteraard dienen hierbij wel de algemene richtlijnen met betrekking tot staatssteun in acht te worden genomen.

Door voor proeftuinprojecten een maximum van € 25.000 te hanteren, kunnen deze met een lichtere toets worden afgedaan. De LAG stelt wel als verplichting dat de aanvrager de resultaten van het projecten publiek maakt en actief deelt in het gebied. Met deze systematiek wordt tegemoetgekomen aan de van de grootste bezwaren die door initiatieven is aangedragen tijdens de POP3-periode, namelijk de disproportionele administratieve lastendruk. Ook wordt het nu weer mogelijk om het programma open te stellen voor kleine projecten (minder dan € 25.000 subsidie). Dit in combinatie met de mogelijkheid om bij de start van de uitvoering aanspraak te maken op een voorschot van 50% van de verleende subsidie, zal de uitvoerbaarheid van het programma zeer ten goede komen.

Voor de impactprojecten (vanaf € 25.000 euro LEADER steun) blijft het reguliere regime van financiële verantwoording van kracht. Wel krijgen alle aanvragen de mogelijkheid om gebruik te maken van een van de twee Vereenvoudigde Kosten Opties, Berekening Personeelskosten en Berekening Totale overige kosten.

Binnen de impactprojecten vormen de samenwerkingsprojecten een afzonderlijke categorie. Het gaat hierbij om samenwerking met andere LEADER-gebieden binnen Nederland c.q. binnen de Europese Unie. Zoals in paragraaf 4.2. is aangegeven, zullen kosten voor uitwisselingsbezoeken gefinancierd worden uit de Beheerkosten. Als er sprake is van samenwerkingsprojecten, waarvoor investeringen gepleegd moeten worden, dan dienen deze als Impactproject te worden aangevraagd en beoordeeld. Wel geldt een afwijkend steunpercentage van maximaal 100%.

De inzet van vrijwilligers mag in beide typen projecten gekapitaliseerd worden voor € 22 per uur met inachtneming van de bepaling in artikel 67, 1e lid van de Europese Verordening 2021/1060.

Rol van de LAG tijdens de uitvoering van projecten

Ook nadat een aanvraag verleend is, heeft de LAG nog een rol tijdens de uitvoering. Aan elk project worden een of twee LAG-leden als ambassadeur toegewezen. Zij houden de vinger aan de pols bij de uitvoering door contact met de initiatiefnemer en projectbezoeken. Maar de LAG als geheel heeft gedurende de uitvoering ook een formele rol. Dit is met name het geval wanneer de initiatiefnemer aangeeft dat er (mogelijk) belangrijke wijzigingen gaan optreden in de uitvoering of in de beoogde resultaten. In die gevallen kan de LAG besluiten tot een volledige herbeoordeling van het project op basis van de voorgestelde wijzigingen. Als de herbeoordeling leidt tot een dusdanig lagere score, dat een of meer van de gestelde minimumscores niet worden behaald, kan de LAG besluiten om GS te verzoeken de subsidie-verlening alsnog in te trekken dan wel lager vast te stellen.

7.4. Monitoring

Op zowel rijks-, provinciaal als lokaal niveau is er sprake van monitoring en evaluatie. Dit is noodzakelijk om de uitvoering en realisatie, zowel financieel als wat betreft de outputindicatoren, te kunnen volgen en waar nodig tussen-tijds bij te sturen.

Bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, die optreedt als Beheer- en betaalautoriteit, worden beschikte LEADER-aanvragen in het daarvoor ontwikkelde IT-systeem ingevoerd. Het gaat hierbij niet alleen om committering van het budget, maar ook en vooral om het registreren van de in de aanvraag benoemde resultaten en outputindicatoren. Deze indicatoren moeten in het voorafgaande proces van beoordeling en selectie door de LAG aansluiten bij de indicatoren, zoals benoemd in de LOS.

We willen hierbij ook nadrukkelijk de aanbevelingen betrekken die gedaan zijn door bureau Ecorys. Ecorys heeft in 2022 in opdracht van de twee Zuid-Hollandse LEADER-gebieden, die in de POP3 periode actief waren, LEADER Polders met Waarden en LEADER Holland Rijnland, een externe evaluatie uitgevoerd.

In het rapport is specifiek met betrekking tot de rol van de LAG in de uitvoering en monitoring van de projecten een aantal aanbevelingen gedaan:

- Zorg in samenspraak met de initiatiefnemers voor een adequate definiëring van de beoogde output van het project, zoals deze ook opgenomen wordt in de beschikking
- Versterk de begeleiding van de beschikte projecten in de uitvoering. Hier is primair een rol weggelegd voor de

Lokale Ontwikkelingsstrategie LEADER Hollandse Plassen 2023–2027

coördinator, die in nauw contact staat met initiatiefnemers in het traject op weg naar een aanvraag. De aanbeveling is dat de coördinator ook het eerste aanspreekpunt wordt voor projecten bij de uitvoering, declaraties en eindverantwoording. De coördinator krijgt zodoende meer de positie van accountmanager die initiatieven opweg helpt, begeleidt en adviseert vanaf het allereerste contact tot en met de vaststelling. Verder vervullen de

LAG-leden die als ambassadeur aan projecten verbonden zijn, ook een rol in het onderhouden van contacten met 'hun' projecten. Gedurende de uitvoering en bij de afronding bezoeken zij een project minimaal tweemaal en brengen hierover schriftelijk verslag uit aan de overige leden van de LAG aan de hand van een vast format.

7.5. Effectmeting en evaluatie

Effectmeting begint bij het aan de voorkant scherp definiëren en afbakenen van de doelen, resultaten en indicatoren van het eigen programma, zoals weergegeven in Hoofdstuk 3. Stap 2 is om bij de subsidieaanvragen in overleg met de initiatiefnemers de doelen, resultaten en indicatoren van ieder project zo helder en eenduidig mogelijk te bepalen. Stap 3 is het organiseren van de projectgewijze monitoring, zoals in de vorige paragraaf beschreven. Dit is een samenspel van RVO, Provincie, coördinator en LAG-leden die optreden als projectambassadeurs.

Op het niveau van de LOS als geheel heeft de voltallige LAG de taak om er op toe te zien dat het geheel aan geselecteerde aanvragen leidt tot realisatie van de geformuleerde doelstellingen en indicatoren en uitputting van de beschikbare middelen. In elke vergadering van LAG zorgt de secretaris voor een overzicht van de geselecteerde aanvragen, de stand van de uitvoering, de beoogde en de behaalde resultaten en de stand van uitputting van het budget.

Input voor deze rapportage komt uit de voortgangsrapportages van de projecten, de verlenings- en vaststellingsbeslissingen en de rapportages van de projectambassadeurs. Deze periodieke rapportages vormen ook weer de basis voor de jaarverslagen.

Aan de hand van het jaarverslag evalueert de LAG jaarlijks de voortgang in de realisatie van de doelen, resultaten en indicatoren en uitputting van de beschikbare middelen. Dit moment wordt ook gebruikt om te reflecteren op de gebruikte werkprocessen en -methoden, het functioneren van de LAG en de coördinator, de communicatie naar het gebied en de werkrelatie en communicatie tussen en met Provincie en RVO: leiden de gekozen werkwijzen, de ingezette communicatie- en activeringsmiddelen en de manier waarop aanvragen zijn geselecteerd en beoordeeld tot de meest efficiënte en effectieve uitvoering van het programma en tot de beoogde resultaten?

Als daar aanleiding toe is, zullen op onderdelen verbeteringen worden doorgevoerd.

Vanwege de (deels) nieuwe samenstelling van de LAG, de nieuwe inhoudelijke thema's en de nieuwe werkwijze, zal de LAG met name in het begin van de uitvoering (herfst 2023) een beroep doen op externe deskundigheid. Aan de Regieorganisatie Netwerk Platteland/Regiebureau POP zal gevraagd worden om één of meerdere mensen de LAG-vergaderingen bij te wonen en feedback te geven. Ook zal voor de start van de openstelling een bezoek worden gebracht aan een collega-LAG waar al langer ervaring is met de LEADER-werkwijze. Verder zal halverwege het programma (2025) een mid term evaluatie worden uitgevoerd. Tenslotte zal een eindevaluatie worden georganiseerd.

In tegenstelling tot eerdere periodes, zullen we in deze periode geen eigenstandige externe evaluatie laten uitvoeren, maar sluiten we aan bij de evaluaties die landelijk worden opgezet en uitbesteed.

Aan het eind van de periode zullen we aan de hand van de resultaten een interactieve projectenkaart en een infographic laten maken en binnen onze netwerken verspreiden.

Bijlage 1

Samenstelling Stuurgroep

Relus Breeuwsma	Gemeente Alphen aan den Rijn	Wethouder	Lid
Bart Carpentier Alting	Ondernemersplatform Hollandse Plassen	Voorzitter	Lid
Yvonne van Delft	Holland Rijnland	Portefeuillehouder Energie en Groen	Lid
Henk van Egmond	Boeren met Perspectief	Lid	Lid
Michiel Houtza-gers	Zuid-Hollands Landschap	Directeur	Lid
Dirk-Jan Knol	Gemeente Bodegraven	wethouder	Lid
Koosje de Koeijer	St. Groene Hart Verbinders/PReT	Voorzitter	Lid
Theo van Leeu-wen	De Groene Klaver	Voorzitter	Lid
Ines de Ridder	Gemeente Nieuwkoop	Wethouder	Lid
Mieke Vergeer	ANV Rijn Gouwe Wiericke	Bestuurslid	Lid
Marjon Verkleij	LAG Holland Rijnland	Vice-voorzitter	Lid
Bart Soldaat	Soldaat Advies	Projectleider	Secretaris
Marcel Gordijn	Holland Rijnland	Strategisch adviseur	Agenda-lid
Miquel Jonge	Provincie Zuid-Holland	Projectleider GGA Nieuw-koop	Agenda-lid
Hesper Schutte	Hoogheemraadschap Rijnland	Programmamanager biodiversiteit	Agenda-lid

Bijlage 2

Inwoneraantal per gemeente en kern

GEMEENTE	KERNEN	INWONERS/KERN
Alphen aan den Rijn	Aarlanderveen	1.185
	Benthuizen	3.595
	Boskoop	16.370
	Hazerswoude-Dorp	6.185
	Hazerswoude Rijndijk	5.500
	Koudekerk a/d Rijn	4.120
	Zwammerdam	1.890
Bodegraven Reeuwijk	Bodegraven	19.588
	Reeuwijk	10.635
Leiderdorp	Leiderdorp	27.109
Leidschendam-Voorburg	Stompwijk	2.330
Kaag en Braasem	Alkemade	3.535
	Leimuiden	4.495
	Rijnsaterwoude	1.205
	Roelofarendsveen	13.325
	Woubrugge	5.330
Nieuwkoop	Nieuwkoop	9.578
	Nieuwveen	4.490
	Ter Aar	9.580
	Zevenhoven	3.270
Teylingen	Warmond	5.076
Waddinxveen	Wijk 01	7.520
	Wijk 02	11.990
	Wijk 03	5.695
	Wijk 04	6.135
Zoetermeer	Buitengebied	390
Zoeterwoude	Zoeterwoude Dorp	4.740
	Zoeterwoude-Rijndijk	3.520
	Overige kernen	1.042
TOTAAL		195.888

Bron: www.allecijfers.nl

Bijlage 3

Overzicht van potentiële initiatieven

- Plan van Aanpak Coöperatie Boeren met Perspectief
- Oogstwinkel: opschaling onbemeste streekwinkels
- Herenboeren Groene Hart: nieuwe boerderijen
- Beef Brothers: vermarkting streekeigen rundvlees
- Grondstoffencollectief Holland Rijnland: clustervorming voor verwerking en verwaarding van regionale organische reststromen
- Stichting Groene Hart verbinders: gebiedspromotie
- Coöperatie Groene Hart Streekproducten: afzet van streekproducten in de regio
- De Vosseburch: voedseleducatie
- Hoeve Kazan: voedseleducatie
- Hihahut: opschaling circulaire verblijfsrecreatie
- Green Float: opschaling circulaire en klimaatbestendige verblijfsrecreatie
- Systeem van laadpalen voor elektrische waterrecreatie
- Duurzame waterrecreatie Kager Plassen
- Buitenplaats Molenwei, fase 2
- Smart grids Nieuwkoop
- Waardewenders: doorontwikkeling en opschaling
- Gebruikersbelang Plassengebied Nieuwkoop (GPN)
- Voortzetting Kenniscentrum Circulaire economie
- Living Labs Uni Leiden (JW Erismann)
- Regeneratieve landbouw Boerderij Buitenverwachting Hoogmade
- Voedselbos Benthuizen
- Blauwe zone Kaag en Braassem

Bijlage 4

Scoreformulieren

Proeftuinprojecten:

A. Thema's, doelstellingen en indicatoren		Score	Weging	Minimum
1.	Heeft het de intentie om bij te dragen aan de sociaaleconomische positie van de regio? Is de aanvraag (mede) gericht op het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen?	0 tot 5	3	9
2.	Heeft het project de intentie om bij te dragen aan de versterking van de sociaaleconomische positie van de agrarische sector in het gebied?	0 tot 5	2	N.V.T.
3.	Heeft het project betrekking op tenminste een van de volgende thema's uit de LOS: • Duurzame, circulaire regio • Voedzame regio • Beleefbare regio • Klimaatverandering • Energietransitie • Biodiversiteit en stikstof • Waterkwaliteit • Herbestemmen en herontwikkelen VABs	0 tot 5	4	12
4.	Wordt in het project ook onderzoek gedaan naar mogelijk negatieve effecten op mens, plattelandseconomie en/of omgeving?	-5 tot 0	1	N.V.T.
SUBTOTAAL A.		Minimum		21
B. Leidende criteria uit de richtsnoeren LEADER		Score	Weging	Minimum
5.	Het project heeft een bottom-up aanpak	0 tot 5	2	6
6.	Het project heeft een experimenteel/innovatief karakter	0 tot 5	4	16
SUBTOTAAL B.		Minimum		22
C. Kwaliteitstoets		Score	Weging	Minimum
7.	Algemene indruk	0 tot 5	1	N.V.T.
8.	Is voldoende beschreven hoe de resultaten publiek worden gemaakt?	0 tot 5	1,5	N.V.T.
SUBTOTAAL C.		Minimum		7
TOTAAL (Subtotalen A + B + C)		Minimum		50

Impactprojecten:

A. Thema's, doelstellingen en indicatoren		Score	Weging	Minimum	70% van max
1	Draagt het project bij aan de algemene doelstelling: versterking van de sociaaleconomische positie van de regio? Is de bijdrage aan versterking van de sociaaleconomische positie van de regio gekwantificeerd en onderbouwd in termen van economische spin off (b.v. werkgelegenheid, omzetgroei)	0 tot 5	4	12	14
2.	Draagt het project bij aan de doelstelling: versterking van de sociaaleconomische positie van de agrarische sector in het gebied? Is de bijdrage aan versterking van de sociaaleconomische positie van de agrarische sector gekwantificeerd en onderbouwd in termen van economische spin off?	0 tot 5	2	N.V.T.	7
3.	Wordt bijgedragen aan het thema Duurzame en circulaire regio? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd? ¹	0 tot 5	4	12	14
4.	Wordt bijgedragen aan thema Voedzame regio? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	0 tot 5	4	12	14
5	Wordt bijgedragen aan thema Beleefbare regio? Is de bijdrage aan deze doelstelling gekwantificeerd en onderbouwd?	0 tot 5	4	12	14
6.	Kent het project ook negatieve effecten op mens, plattelandseconomie en/of omgeving en zo ja, worden afdoende maatregelen getroffen om deze negatieve effecten te compenseren?	-5 tot 0	1	N.V.T.	0
SUBTOTAAL A.		Minimum		24	35
B. Leidende criteria uit de richtsnoeren LEADER		Score	Weging	Minimum	70% van max
7.	Het project heeft een bottom-up aanpak	0 tot 5	4	0	14
8.	Het project heeft een experimenteel/innovatief karakter	0 tot 5	3	0	10,5
9.	Het project heeft een voorbeeldfunctie en overdraagbare resultaten	0 tot 5	2	0	7
10.	Er is sprake van samenwerking	0 tot 5	2	0	7
11.	Er is sprake van een integrale of multisectorale aanpak	0 tot 5	2	0	7
SUBTOTAAL B.		Minimum		39	45,5
C. Kwaliteitstoets		Score	Weging	Minimum	70% van max

¹ Op criterium 3 dan wel 4 dan wel 5 dient het minimum te worden behaald

Lokale Ontwikkelingsstrategie LEADER Hollandse Plassen 2023-2027

12.	Algemene indruk projectplan en aanvrager	0 tot 5	1	3	3,5
13.	Heeft het project een realistische doelstelling, d.w.z. mag verwacht worden dat met de beschikbare middelen, kennis en tijd de beoogde resultaten worden bereikt?	0 tot 5	1	3	3,5
14.	Is de organisatiestructuur duidelijk beschreven? Zijn verantwoordelijkheden tussen betrokken partijen en personen helder beschreven en voldoende afgebakend?	0 tot 5	1	3	3,5
15.	Is er voldoende zicht op de uitvoerbaarheid? Zijn de benodigde vergunningen al afgegeven, is de financiering rond, kan tijdig beschikt worden over de mensen en middelen die nodig zijn voor de uitvoering? Is de planning haalbaar en realistisch?	0 tot 5	3	9	10,5
16.	Is er voldoende aantoonbare expertise aanwezig bij de aanvrager, bijvoorbeeld aan de hand van CVs of voorbeelden van eerdere ervaringen?	0 tot 5	1	3	3,5
17.	Levert het project 'waar voor zijn geld, d.w.z. staan de resultaten in verhouding tot de investeringen in tijd, geld en arbeid? Is er zicht op opschaling en spin off?	0 tot 5	2	7	7
18.	Is de continuïteit van de resultaten gewaarborgd, bijvoorbeeld middels een meerjarig exploitatiebegroting en/of beheerplan?	0 tot 5	3	9	10,5
SUBTOTAAL C.		Minimum		37	42
TOTAAL (Subtotalen A + B + C)		Minimum		100	122,5

>
Toelichting op de kolom '70% van max': zoals in paragraaf 7.3 op pagina 42 is aangegeven, kan het subsidiebedrag verhoogd worden tot maximaal € 200.000 indien een aanvraag op alle criteria minimaal 70% van de maximumscore behaalt.

